

FILOZOFSKI FAKULTET UNIVERZITETA U SARAJEVU

ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**INTERKULTURALNA OSJETLJIVOST STUDENATA PREMA PRIPADNICIMA
MANJINSKIH KULTURA**

(Završni magistarski rad)

Mentorica:

Doc.dr.sc. Emina Dedić Bukvić

Studentica: Azra Aljićević

Sarajevo, septembar, 2019 godine.

SADRŽAJ:

I UVOD.....	1
II DEFINISANJE KLJUČNIH POJMOVA.....	2
III Kultura kao mjesto spajanja ili razdvajanja.....	4
3.1 Multikulturalizam, multikulturalna društva i obrazovanje	6
3.2 Interkulturalizam, interkulturalna društva i obrazovanje.....	7
IV ZNAČAJ INTERKULTURALNE OSJETLJIVOSTI.....	10
4.1 Model razvoja interkulturalne osjetljivosti Milтона J. Beneta.....	12
V ODNOS VEĆINSKE I MANJINSKE SKUPINE.....	14
5.1 Razvoj identiteta manjinske i većinske grupe.....	15
5.2 Međunarodni okvir zaštite prava manjina	16
VI METODOLOŠKI DIO	19
6.1 Predmet istraživanja	20
6.2 Značaj istraživanja	21
6.3 Cilj istraživanja	21
6.4 Zadaci	21
6.5 Istraživačka pitanja:.....	22
6.6 Metode:.....	22
6.7 Tehnike:.....	23
6.8 Instrumenti:	24
6.9 Uzorak:	25
VII INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA	26
7.1 Znanje i stavovi studenata Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu o interkulturalnoj osjetljivosti	30
7.2.1 Interkulturalna osjetljivost studenata u odnosu prema studentima manjinskih skupina	34
7.4 Stavovi studenata manjinskih skupina o odnosu dominantne skupine studenata prema njima	45
VIII DISKUSIJA	51
IX ZAKLJUČAK I PREPORUKE.....	53
LITERATURA:	56

I UVOD

Kada govorimo o većinskim i manjinskim populacijama moramo obratiti pažnju na njihov odnos, na spremnost i jedne i druge strane da se međusobno prihvate, uvažavaju, pomažu, razumiju, komuniciraju i da ne formiraju određene lične stavove koji se često zasnivaju na predrasudama i stereotipima o manjinskoj ili većinskoj populaciji. Kako bismo uspjeli riješiti problem dominacije određene većinske populacije nad manjinskom populacijom, marginalizacije, diskriminacije, egocentrizma, stereotipa i predrasuda i kako bi smo pomogli da jedni sa drugima živimo ravnopravno u svojim sredinama, potrebna nam je pomoć. Tu pomoć vrlo često nastojimo pronaći u lokalnim vlastima, u medijima, školama i kroz pružanje dodatne obuke kroz različite programe. Potrebno je da budemo interkulturalno osvješćeni da stvaramo interkaciju među kulturama, da prihvatamo drugačije od sebe, da poštujemo našu različitost, tradiciju i kulturu iz koje dolaze, jezik kojim govore, obrasce ponašanja koji se razlikuju od onih koji su dominantni u kulturi iz koje većina potiče, da stvaramo osjećaj za empatiju i razumijevanje, kao i da poštujemo donešene zakone, deklaracije i konvencije kojima se garantiraju prava određenih naroda manjinskih grupa.

Kako i sama potičem iz druge države, drugačije kulture, i područja koje ima specifičan naglasak u govoru, nailazila sam na različite oblike neprihvatanja, ismijavanja, stereotipa od studenata koji su većinom bili sa područja države u kojoj sam odlučila nastaviti svoje školovanje. Iz tog razloga sam se odlučila da posvetim pažnju i istražim upravo interkulturalnu osjetljivost. U ovom radu govoriće se o interkulturalnoj osjetljivosti studenata koji pripadaju većinskoj grupi prema pripadnicima manjinskih kultura, tj. prema studentima koji potiču iz drugih kultura i predstavljaju manjinsku grupu. Rad će se sastojati od tri djela: Teorijskog okvira za raspravu o odabranom problemu, metodološkog okvira i interpretacije rezultata.

II DEFINISANJE KLJUČNIH POJMOVA

Definisanjem osnovnih pojmova pomoći ćemo boljem razumijevanju samog rada, osnovni pojmovi koji će biti definisani jesu: *kultura, multikulturalizam, multikulturalno obrazovanje, interkulturalizam, interkulturalno obrazovanje, interkulturalna komunikacija.*

1. **Kultura-** Za prvi ključni pojam u ovom radu odredili smo pojam kultura. Kultura predstavlja sve ono što jedna grupa ljudi ima zajedničko i što ih dijeli od drugih grupa (Đuliman, Hajrath, 2007). Kada razmišljamo o kulturi mislimo na odnose među kulturama te njihovoj interakciji. Kulturne razlike koje opažamo među ljudima omogućuju nam da postanemo svesni postojanja kulture. Kulturu je nemoguće razumeti kao pojam u jednini – uvijek je riječ o kulturama (Grupa autora, 2005). Kada govorimo o mogućnostima zajedničkog života ljudi različitog kulturnog porijekla, onda govorimo o multikulturalizmu.
2. **Multikulturalizam-** Ukazuje na činjenicu da ljudi različitih kultura žive jedni pored drugih (Grupa autora, 2007). Uz pojam multikulturalizam važno je i multikulturalno obrazovanje koje omogućava učenje o drugima, to znači nastoji da omogući prihvatanje ili barem tolerisanje drugih kultura kroz učenje o njima (Aksentijević, 2009). Kada govorimo o prihvatanju i ravnopravnosti između pripadnika različitih kultura onda mislimo na interkulturalizam.
3. **Interkulturalizam-** Ukazuje na razmjenu među kulturama i dijalog na različitim nivoima: lokalnom, regionalnom, nacionalnom ili međunarodnom (Grupa autora, 2007). Pored toga interkulturalizam je izvorno zamišljen kao akcija i proces u kojem nema jednostavnog davanja i primanja, u kojem bi netko bio unaprijed aktivan, a netko pasivan, manje ili više važan, već je ravnopravan u odnosu, a različit po sadržaju (Hrvatić, 2007). Uz pojam interkulturalizma veoma je značajno pomenuti pojam interkulturalnog obrazovanja. Kako bi smo uspjeli izgraditi razumijevanje, prihvatanje,

poštovanje između pripadnika različitih kultura, potrebno je da se u obrazovni sistem na svim nivoima uvede interkulturalno obrazovanje. Interkulturalno obrazovanje nastoji da izgradi razumijevanje, uzajamno poštovanje i dijalog među grupama različitih kultura, te obezbijedi jednake mogućnosti i borbu protiv diskriminacije (Mrše, 2007). Interkulturalno obrazovanje mora djecu i mlade učiniti sposobnima da djeluju kada su ugrožena ljudska prava bilo koga u njihovom okruženju i ugraditi im potrebu da se bore protiv svake vrste diskriminacije (Grupa autora, 2007). Predstavlja proces koji od svakog od nas zahtjeva da poznamo sebe i sopstvenu kulturu kako bi smo bili sposobni da razumijemo kulture drugih (Grupa autora, 2007). Interkulturalno obrazovanje povezano je sa interkulturalnom komunikacijom.

4. **Interkulturalna komunikacija-** (engl. *intercultural communication*) pojam interkulturalne komunikacije predstavlja komuniciranje pripadnika različitih kultura i u širem smislu uključuje uporabu bitno drugačijih lingvističkih kodova i kontakt među pripadnicima različitih kultura koji imaju bitno drukčije vrijednosne sisteme (Bilić-Štefan, 2006). Potrebno je da kod osoba razvijamo interkulturalnu osjetljivost kako bi smo bili spremni prihvatiti i upoznati vlastitu kulturu kao i prihvatiti i upoznati kulturu pripadnika drugih kultura.
5. **Interkulturalna osjetljivost-** Za najznačajniji ključni pojam u ovom radu odredili smo pojam interkulturalne osjetljivosti. Razvoj interkulturalne osjetljivosti predstavlja pripremu pojedinca za uočavanje i prepoznavanje razlika među pojedincima i grupama te njihovo razumijevanje i poštivanje, pri čemu osvješćivanje stereotipa i predrasuda, kako o vlastitoj, tako i o kulturi drugih, predstavlja značajan činitelj smanjivanja njihova utjecaja na način na koji pojedinac percipira druge kulturno različite pojedince ili grupe, dok osjetljivost na „drugoga“ usmjerava njegovo ponašanje i postupke prema odgovornom suživotu i aktivnoj suradnji u kulturno pluralnoj sredini (Bedeković, 2012). Autorica Piršl (2007) navodi da interkulturalna osjetljivost podrazumijeva sposobnost uočavanja i prepoznavanja postojanja različitih pogleda na svijet koji omogućavaju

prihvatanje i priznavanje vlastitog identiteta i vlastitih kulturnih vrijednosti, kao i kulturnih vrijednosti i identiteta pripadnika drugih kultura.

Svi definisani pojmovi imaju međusobnu povezanost koja se odnosi na to da svaki pojam teži da ukaže na potrebu uzajamnog poštovanja, razumijevanja, prihvatanja i zajedništva. Potrebno je da upoznajemo vlastite kulturne vrijednosti kao i kulturne vrijednosti pripadnika drugih kultura, samim tim mi stičemo nova znanja, učimo druge jezike, druge običaje. Kako bi bili uspješniji u svemu navedenom potrebno je da uvedemo interkulturalno obrazovanje na svim nivoima obrazovanja, samim tim bi uspjeli izgraditi interkulturalno osvješćene osobe koje su stekle vještine koje će ih voditi upravo poštovanju i dijalogu među grupama različitih kultura.

III Kultura kao mjesto spajanja ili razdvajanja

Da li je postojanje kultura nužno povezano sa postojanjem grupa ljudi ili postoji „individualna kultura“?

Gilert i sur. (2005) navode da često, razmišljanje o kulturi vodi razmišljanju o odnosu, interakciji između kultura. Autori tvrde da bez postojanja više od jedne kulture ne bi bilo govora ni o toj jednoj, tj. o kulturi uopšte. Razlike koje opažamo među ljudima po tome kako razmišljaju, osjećaju i kako se ponašaju su ono zbog čega smo svjesni postojanja kulture. Zbog toga je kulturu nemoguće razumijeti kao koncept u jednini, naprotiv, uvijek je riječ o kulturama.

Sveukupnost načina življenja određene ljudske skupine čini njezinu kulturu. Kulturu je stoga moguće odrediti kao mrežu ili sistem akumulativnih znanja, običaja, vrednota, vjerovanja i obrazaca ponašanja pomoću kojih se rješava temeljno pitanje – vlastitog opstanka (Ogbu, 1989).

Bez obzira na razlike koje postoje u definisanju i problematizovanju pojma kulture, razmišljanje o kulturi uvijek vodi razmišljanju o odnosu među različitim kulturama, tj. njihovoj interakciji. Jedno od najznačajnijih pitanja savremenog društva jeste pitanje zajedničkog života različitih kultura, njihovog susretanja, prožimanja i dijaloga. Aksentijević (2009) navodi da je ovo pitanje u Evropi dobilo poseban značaj sa demografskim rastom migrantskih zajednica i posljedicama

tog rasta, prije svega na funkcije škole i na obrazovanje uopšte. Više nego ikada, obrazovanje danas mora da uzme u obzir multikulturni karakter društva, da bude otvoreno za različitosti. Ono mora da bude interkulturalno.

Svi ljudi sa sobom nose svoju kulturu, pa se zbog toga svaki susret može posmatrati kao višekulturalan. Mi se susrećemo na radnom mjestu, u školi, na javnim mjestima, u literaturi – kratko rečeno, u svim arena naše višekulturalne stvarnosti. Interesantno je i obogaćujuće sresti se sa ljudima drugačijeg porijekla nego što je naše. Na taj način učimo, razvijamo se i dobijamo nove perspektive. Ali mi imamo i svoje vlastito shvatanje toga šta je „normalno”, pa se stoga ovi susreti nekada mogu doživjeti kao teški. Ljudi drugih kultura mogu na drugačiji način shvatati pravila svakodnevnog ponašanja i to može biti izazov za naše predstave o njima. Kratko rečeno, pri susretima imamo različita očekivanja. Što su kulturalne razlike markantnije, to ovi susreti mogu biti teži. Ponekad budemo zbunjeni, nekad imamo osjećaj da nam ništa nije jasno, poneki put se začudimo, a ponekad i naljutimo. Često se desi i da imamo predubjeđenja, što čini da nismo u stanju da jedni druge sretnemo otvorenog srca, nego smo, naprotiv, puni stereotipa i negativnih osjećanja. U tom slučaju trebali bismo da razmislimo o svom vlastitom držanju, tako da ne uništimo mogućnost da nas susret učini bogatijima (Đuliman, Hajrath, 2007).

Najvažniji i najdostojanstveniji izazov koji današnje društvo mora poduprijeti jest interakcija raznolikih kulturnih, etničkih i vjerskih skupina kao i različitih društvenih manjina i pokreta koje čine svestran mozaik globalnog društva nove Europe. Svaka ljudska zajednica treba da teži pluralizmu i prihvatanje kako bi spriječila konflikte koji nastaju zbog ravnodušnosti spram tuđih potreba za izražavanjem vlastitog identiteta. Samo onaj koji je srastao sa svojom kulturom ne plaši se raznolikosti te zauzima pozitivan stav prema toj kulturnoj razmjeni. Kultura je sačinjena od ukupnosti znanja, umijeća, pravila, norma, zabrana, strategija, vjerovanja, ideja, vrijednosti, mitova koji se prosljeđuju iz naraštaja u naraštaj, koji se reproduciraju u svakom pojedincu, kontroliraju postojanje društva i održavaju psihološku i društvenu kompleksnost. Nema ljudskog društva, drevnog ili modernog, koje bi bilo bez kulture, ali svaka je kultura posebna. Tako uvijek postoji kultura u kulturama, ali kultura postoji samo zahvaljujući kulturama (Ninčević, 2016).

Svi imamo vlastitu kulturu, norme ponašanja, jezik koji je zajednički nama i narodu iz kojeg potičemo. Umjesto stvaranja zidova sastavljenih od predrasuda i stereotipa trebamo biti otvoreni i da pored svoje kulture uvažavamo i druge kulture kojih u današnjem društvu u kojem živimo ima zaista puno. Treba da shvatimo da poznavanjem različitih kultura mi postajemo bogatiji, prihvatanjem različitosti dobijamo mnogo a ne gubimo ništa. Potrebno je da budemo spremni da da pronademo način za zajednički život u multikulturalnom društvu, i da ostvarimo susret sa raznolikošću bez osjećaja ugroženosti jedni od drugih.

3.1 Multikulturalizam, multikulturalna društva i obrazovanje

Termin *multikulturalno* opisuje kulturnu različitost ljudskog društva. On se ne odnosi samo na elemente etničke ili nacionalne kulture nego uključuje jezičku, religioznu i socioekonomsku različitost. Multikulturalizam ukazuje na činjenicu da ljudi različitih kultura žive jedni pored drugih (Grupa autora, 2007).

Različite kulture, nacionalne, etničke, religijske grupe, svi žive unutar iste teritorije, ali ne dolazeći neminovno u kontakt jedni sa drugima. To je društvo u kojem se razlika često posmatra negativno i predstavlja glavno opravdanje za diskriminaciju. Manjine mogu biti tolerisane pasivno, ali ne i prihvaćene i cijenjene. Čak i u slučajevima gdje postoje zakonska prava stvorena sa ciljem da spriječe diskriminaciju, zakon ne mora biti primjenjivan uniformno (Brander, 2005). Da bi mladi uspješno sudjelovali u multikulturalnom društvu, najprije treba utvrditi veze multikulturalnosti i prihvaćanja pluraliteta ideja. Upoznavanjem sličnosti i različitosti može se poticati razvijanje tolerancije prema drugačijem. U ovom slučaju očekuje se empatija, suosjećanje s drugima, i to polazeći od stava da se upoznavanjem drugog, nepoznatog, povećavaju šanse da se prevladaju otpori ili predrasude ako postoje (Jevtić, 2012).

Multikulturalno obrazovanje je pristup koji djeci i mladima omogućuje da razumiju, poštuju i cijene kulturološke razlike, kao i da prepoznaju dostignuća različitih etničkih, rasnih i društveno-ekonomskih grupa. Pripadnici različitih kultura prikazuju se realistično i iz više perspektiva s ciljem izjednačavanja odnosa među kulturama. Multikulturalno obrazovanje može se odvijati na više razina, počevši od organiziranja zabava posvećenih u cijelosti određenim kulturnim

zajednicama, pa do “transformacijskog” pristupa koji vodi školskom kurikulumu koji uvažava kulturološke obrasce sve djece i njihovih roditelja. Kurikulum koji uvažava multikulturalnost od učenika zahtijeva da prepoznaju sličnosti i razlike među ljudima te da upoznaju različite kulture. *Cilj* multikulturalnog obrazovanja, koji je sadržan i u modelu obrazovanja za društvenu pravdu, jest da učenici prepoznaju i cijene sličnosti i različitosti koje postoje među učenicima i u svijetu općenito te da razviju vještine koje su potrebne za život u svijetu prepunom različitosti (Brajković, 2014).

3.2 Interkulturalizam, interkulturalna društva i obrazovanje

Termin *interkulturalno* je dinamički pojam i odnosi se na uspostavljanje i razvijanje odnosa između grupa ljudi koje pripadaju različitim kulturama. *Interkulturalizam* označava situaciju kada različite kulture žive u interakciji. Ta interakcija podrazumijeva prisustvo uzajamne zainteresovanosti, prihvatanje i poštovanje. *Interkulturalizam* pretpostavlja multikulturalizam i ukazuje na razmijenu među kulturama i dijalog na različitim nivoima: lokalnom, regionalnom, nacionalnom ili međunarodnom (Grupa autora, 2007).

.Iako je koncept interkulturalizama kao politički filozofskog pokreta (i projekta u okviru odgojno-obrazovnog sustava) oblikovan u Vijeću Europe početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća, promjenesvijeta u globalno selo koje je predvidio M.McLuhan, neposredno su utjecale na njegovu pojavu. U ovom slijedu interkulturalizam je potaknut velikim migracijama (i migracijskim politikama) na europskom tlu kao i kontaktima s drugim kulturama, razvojem komunikacijskih tehnologija i gospodarskom globalizacijom. Razvoj interkulturalnih procesa u Europi nije bio jednoznačan i kontinuiran: od pojmovnih i terminoloških razlika i nepreciznosti u odnosu multikulturalizma i interkulturalizma, do implementacijskih modela (Hrvatić, 2014).

Različite kulture, nacionalne grupe, žive unutar jedne teritorije, održavajući otvorene odnose interakcije, razmijene i međusobnog priznanja svojih i drugih vrijednosti i načina života. Mi govorimo o procesu aktivne tolerancije i održavanju jednakosti odnosa, gdje svi imaju istu važnost, gdje nema superiornijih i inferiornijih, boljih ili lošijih ljudi (Brander, 2005).

Podjela i razlika na „mi“ i „oni“ ili „mi“ i „drugi“ dovodi ne samo do preispitivanja i otkrivanja vlastitog „ja“, vlastitog identiteta i osobne slobode, već i do otkrivanja slobode i identiteta drugih i drukčijih, do preispitivanja što je ili što čini „naše“ kulturno nasljeđe. Stoga bi svaka društvena zajednica trebala poduprijeti interakciju različitih kulturnih, etničkih i vjerskih skupina i društvenih manjina, a ne ostati ravnodušna na konflikte koji se javljaju za potrebom „drugih“ u izražavanju svojega identiteta. Interkulturalizam stavlja pojedinca pred izazov drugog i drukčijeg, gdje istinsko suočavanje s drugim nikad ne znači puko prilagođavanje, jednostavnu razmjenu perspektiva i uloga (Piršl, 2016). Naša sredina je multikulturalna, što može predstavljati izvor i mjesto konflikta, ali može postati i mjesto interkulturalnih susreta, znači susreta jednakovrijednih kulturnih obrazaca koji će, možda, kroz interakciju dovesti do stvaranja „nove vrijednosti“, do uspostavljanja dijaloga i istinskog a ne proklamovanog uvažavanja (Joksimović, 2012).

Međukulturalno povjerenje možemo graditi i podržavati odgoj i obrazovanjem. Autori Brillhart, Galanes i Adams (2001) smatraju da je obrazovanje najznačajniji faktor kulturnog identiteta. Ovo možemo prihvatiti ako podrazumijevamo i porodični odgoj i obrazovanje. Da bi se gradilo međukulturalno povjerenje, potrebno je da znamo šta podrazumijeva pojam kultura. Kultura se odnosi na obrasce i vrijednosti, vjerovanja, simbole (uključujući jezik) i norme . Kada se jedna osoba nađe u novom i drugačijem kulturnom okruženju, ona prolazi proces akulturacije, tj. proces prilagođavanja na vrijednosti, običaje, norme, jezik i sve drugo što jednu kulturu čini specifičnom. Danas je akulturacija sve naglašenija jer postoji veća mobilnost ili pokretljivost ljudi tokom profesionalne i životne karijere. Učenik koji u školi nauči tolerisati druge kulture, uvažavati različitosti, biće spremniji da brzo prođe akulturaciju i da se profesionalno uključi u novu sredinu ukoliko mijenja mjesto boravka ili radno mjesto (Suzić, 2005).

Činjenica je da nije dovoljno samo prihvatiti da živimo u multikulturalnom društvu koje nosi puno izazova sa sobom. Potrebno je da budemo interkulturalno osviješćeni, a to bi značilo da je potrebno da pored prihvatanja različitosti nastojimo i upoznavati te različitosti. Stupanjem u interakciju sa različitim kulturnim, etničkim, vjerskim i manjinskim skupinama upoznajemo se sa drugačijim načinom življenja, dobijamo nova znanja, učimo nove jezike, imamo priliku za razmjenu informacija i uzajamno obogaćivanje. Nije dovoljno prihvatanje samo vlastitih kulturnih vrijednosti, već i vrijednosti kulturno drugačijih osoba.

Interkulturalno obrazovanje je ono obrazovanje koje uvažava i podržava različitost u svim oblastima ljudskog života. Interkulturalno obrazovanje učenike/ce čini osjetljivim na ideju da su ljudi prirodno razvili različite načine života, običaje i pogled na svijet i da ta raznolikost ljudskog života sve nas obogaćuje. Istovremeno, riječ je o obrazovanju koje promoviše ravnopravnost i ljudska prava, obezbjeđuje jednake mogućnosti, suprotstavlja se nepravdi i diskriminaciji i zalaže za vrijednosti na kojima se izgrađuje ravnopravnost (Mrše, 2007). Hrvatić (2007) navodi da pojam »interkulturalnog« podrazumijeva obrazovanje koje daje pravo na različitost, pridonosi ostvarivanju jednakih mogućnosti i priprema sve učenike za zajednički život u demokratskom društvu. Jelačić (2011) je mišljenja da interkulturalnost predstavlja lično i kulturno sazrijevanje pojedinca kroz priliku da upoređuje svoju kulturu sa kulturama drugih. Interkulturalno obrazovanje ima za cilj da učenike nauči komunikaciji i pripremi ih za konfliktne situacije u kojima odnosi nisu niti mogu biti automatski. Mrše (2007) navodi da je interkulturalno obrazovanje proces koji od svakog od nas zahtijeva da poznamo sebe i sopstvenu kulturu da bi smo bili sposobni da razumijemo kulture drugih. Ovaj proces je veoma izazovan i obuhvata rad na duboko ukorijenjenim uvjerenjima o tome šta je dobro i loše, preispitivanju sopstvenog pogleda na svijet i sopstvenog života.

Ninčević (2016) je mišljenja da odgoj i obrazovanje o kulturnim razlikama, ili kulturnom razumijevanju, afirmira pravo na razlike, a ne diskriminaciju zbog njih. Uči se drugoga primati kao različitog, ali i sličnog, pri čemu se razlike uzimaju kao prednost, kao bogatstvo, a ne kao nedostatak.

Interkulturalni pristup u odgoju i obrazovanju ima veliki značaj na svim nivoima obrazovanja. Veoma je važno prevazilaženje socijalne isključenosti manjinskih populacija. Stvaranjem interkulturalnog okruženja u kojem će se svako osjećati prihvaćenim i korisnim članom zajednice, moguće je da prevaziđemo problem socijalne isključenosti. Bit interkulturalnog obrazovanja jeste, kao što smo već navodili, upoznavanje prvenstveno vlastite kulture ali i drugih kultura, te prihvatanje i razvijanje svijesti kod djece i odraslih o postojanju drugih i drugačijih od sebe.

IV ZNAČAJ INTERKULTURALNE OSJETLJIVOSTI

Interkulturalna osjetljivost predstavlja sposobnost uočavanja i prepoznavanja različitih pogleda na svijet, koja nam omogućuje prihvaćanje i priznavanje ne samo vlastitih kulturnih vrijednosti, već i vrijednosti kulturno drukčijih osoba Piršl (2007).

Autori Hrvatić-Bedeković (2012) navode da razvoj interkulturalne osjetljivosti predstavlja pripremu pojedinca za uočavanje i prepoznavanje razlika među pojedincima i grupama te njihovo razumijevanje i poštivanje, pri čemu osvješćivanje stereotipa i predrasuda, kako o vlastitoj, tako i o kulturi drugih, predstavlja značajan činitelj smanjivanja njihova utjecaja na način na koji pojedinac percipira druge kulturno različite pojedince ili grupe, dok osjetljivost na „drugoga“ usmjerava njegovo ponašanje i postupke prema odgovornom suživotu i aktivnoj suradnji u kulturno pluralnoj sredini.

Različitost se odnosi na vrijednost, na viziju svijeta i značenje o važnosti ljudi u svijetu gdje cilj nije traženje najmanjih zajedničkih pravila suživota, već polaznje od ontološke dimenzije osobe i prenošenje različitosti na bitnu jednakost. Težište postaje otkrivanje originalnosti svake osobe što se može postići jedino ako smo spremni i želimo, odnosno znamo pobijediti etnocentrične stavove i diskriminiranje svega onoga što se ne odnosi na poznate modele ponašanja, suočavajući se s procesima i odnosima u kojima neće biti odbijanja i omalovažavanja „drugoga“, već poštivanje, uvažavanje i prihvaćanje (Piršl, 2007).

Bedaković (2012) je mišljenja da je među osnovnim pretpostavkama za stjecanja interkultralne kompetentnosti interkulturalna osjetljivost kao sposobnost “osjećajuće” i kompetentne interakcije koja omogućava osjetljivost pojedinca prema osobama drugačijeg kulturnog porijekla i percepciju kulturnih razlika. Veća interkulturalna osjetljivost smatra se pokazateljem sve složenije percepcije kulturnih razlika, dok se pristup pogleda na kulturne različitosti ogleda u etnocentričnoj ili etnorelativnoj orijentaciji pojedinca. U tom smislu razina interkulturalne osjetljivosti ovisi o stupnju iskazanog etnocentrizma, odnosno etnorelativizma i smatra se neophodnom osobinom svakog pojedinca, nužnom, ne samo za formiranje vlastitog kulturnog pogleda na svijet koji će mu olakšati prijelaz iz monokulturalne na kulturno-pluralnu

perspektivu, već i za stjecanje i razvoj interkulturalne kompetentnosti neophodne za suživot u kulturno pluralnom društvu.

Piršl (2007) smatra da u savremenom društvu u kojem se često prepliće dominantna kultura sa manjinskim kulturama i kulturama društveno marginalizovanih grupa dolazi do narušavanja društvenih odnosa i same društvene klime. Takve društvene promjene dovode i do narušavanja pedagoške klime. Značajnu ulogu u razvoju interkulturalne osjetljivosti imaju pripadnici svih kulturnih grupa. Na razvoj interkulturalne osjetljivosti utiču različite grupe, kao i pojedinci kojima nije svojstven prefiks kulturni. Kako bi se interkulturalni proces neposredno i efikasno sprovodio, odnosno kako bi istinski zaživio, uz obrazovnu komponentu potrebna je i odgojna komponenta. Autorica također navodi da je interkulturalna osjetljivost posebno podložna uticaju negativnih i ometajućih faktora. U pogledu spriječavanja negativnih uticaja na razvoj interkulturalnosti uopšte, danas su velika očekivanja od odgojno-obrazovnih institucija. Odgoj i obrazovanje predstavljaju bitan proces izgradnje pozitivnog odnosa prema drugima i kulturno drugačijima, odnosno, razvoja interkulturalne osjetljivosti u društvu.

Činjenica je da samo osoba koja ima izgrađen vlastiti stav i identitet može razumjeti drugoga i različitoga i utirati put istinskoj toleranciji i suživotu. Škola je pozvana pružiti odgoj koji pomaže odrastanju i življenju u različitostima koje, pravo shvaćene, ne dijele, nego obogaćuju i povezuju ljude. Riječ je o procesu kojim se potiče dijalog, pregovaranje, pomirenje, kompromis, prilagođavanje, izbjegavanje i, u konačnici, zajedničko rješavanje problema (Ninčević, 2009).

Također je važno istaknuti i značaj interkulturalne komunikacije. U interkulturalnoj komunikaciji, naglasak nije na kulturnim karakteristikama pojedinca, već u komunikacijskom procesu koji se odvija između sudionika različitog kulturnog porijekla, koji međusobno dolaze u posredan ili neposredan kontakt. Stoga, biti interkulturalno komunikacijski kompetentan znači biti sposoban približno shvatiti misli druge osobe, bez obzira slagali se ili ne s njenim načinom razmišljanja (Piršl, 2007).

Obično kada kažemo interkulturalna komunikacija, javlja nam se spontano pitanje: Kako se ljudi različitih kultura mogu međusobno sporazumijeti kada ne dijele isto kulturalno iskustvo? Danas,

živeći u multikulturalnim društvima, ovo pitanje neminovno se postavlja svakog dana. Proces migracije i globalizacije stavlja u središte suvremenih odgojno-obrazovnih sistema – učenje jezika. Odgojno obrazovni sistemi trebaju biti višejezični ako žele odgovoriti zahtjevima pluralnih društava. Interkulturalna komunikacija nije proizvod novijeg datuma, već ona postoji onoliko dugo koliko postoje susreti između ljudi različitih kultura (Benjak, Požagaj-Hadži, 2005).

Etnocentrizam¹ i etnički stereotipi su kočnica interkulturalnoj komunikaciji. Osobe koje su usvojile toleranciju i uvažavanje prema ljudima različite boje kože ili nacije, biće uspješnije u multietničkim grupama, čak i u uslovima kada slabije znaju jezik ili norme koje vladaju u maloj grupi. Svaka individua u komunikaciju unosi vlastitu jednačinu. "Zapravo, svaki akt komunikacije ima interkulturalne elemente jer je svaka individua vezana za svoje specifično naučeno ponašanje" (Suzić, 2005: 218). Ovo učenje treba početi od malih nogu jer se rano naučeni obrasci ponašanja teško mijenjaju. Etnocentrički stavovi nisu urođeni, oni se uče preko kulturnih i porodičnih uticaja, ali i u školi. Ako dijete u svom lokalnom okruženju usvoji etničke stereotipe i predrasude jasno je da mu osim škole nema ko pomoći da se oslobodi tih predrasuda (Suzić, 2005).

4.1 Model razvoja interkulturalne osjetljivosti Milтона J. Beneta

Interkulturalna osjetljivost je osobina koja se stječe kroz socijalizacijske procese tijekom života čovjeka. U odgoju i obrazovanju bitna je intencionalnost s ciljem razvoja interkulturalne osjetljivosti učenika i mladog čovjeka. Milton Benett je idejni tvorac Razvojnog modela interkulturalne osjetljivosti (DMSI – Developmental Model of Intercultural Sensitivity) i instrumenta za mjerenje interkulturalne osjetljivosti (IDI- Intercultural Development Inventory).

¹ *Etnocentrizam* podrazumijeva tendenciju osobe da vlastiti self prekrije etničkim svojstvima i pri tome glorifikuje etnos kome pripada vjerujući u njegovu superiornost i pripisujući mu najviše kvalitete, a odričući kritiku ili negativna svojstva (Suzić, 2005).

Model DMSI se sastoji od kontinuuma koji čine šest razina, a svaka sljedeća razina vodi ka većoj interkulturalnoj osjetljivosti, dok IDI obuhvaća četiri skale koje su komplementarne sa DMSI. Svaka razina ima određen pogled na svijet koji je različit od drugih i sastoji se od niza karakteristika, uključujući stavove i ponašanja koji su sastavni dio specifičnoga pogleda na svijet. Ovisno o tome kako netko shvaća i percipira svijet, takvo će biti i njegovo ponašanje (Posavec, Sablić, 2012).

Tabela 1: Stadijumi razvoja interkulturalne osjetljivosti (Benetov model) (Mrše, 2007:7)

ETNOCENTRIZAM			ETNORELATIVIZAM		
1	2	3	4	5	6
Poricanje	Odbrana	Minimiziranje	Prihvatanje	Adaptacija	Integracija
izolacija separacija	omalovažavanje superiornost obrtnje u suprotnost	fizički univerzalizam transcendentalni univerzalizam	bihejvioralni relativizam vrednosni relativizam	empatija pluralizam	kontekstualna evaluacija konstruktivna marginalnost

Prve tri razine modela DMSI su etnocentrične (vlastita kultura je mjerilo za procjenu drugih kultura), dok su ostale tri etnorelativne (vlastita kultura se uspoređuje s ostalim kulturama). Prva etnocentrična razina jest negiranje ili zanemarivanje kulturnih razlika. Druga razina obuhvaća prepoznavanje kulturnih razlika, ali s negativnim stajalištem. Tu nailazimo na brojne stereotipe, podijeljenost ljudi na „mi“ i „oni“. Treća etnocentrična razina odnosi se na minimiziranje razlika te ljudi koji se sa svojim stavovima nalaze na toj razini naglašavaju sličnosti među kulturama i samo površno prepoznaju kulturne razlike. Dakle, etnocentrični pogled na svijet negira ili minimizira uopće postojanje kulturnih razlika. Etnorelativni pristup je također dio DMSI modela i čini sljedeće tri razine. Prva razina etnorelativnog pristupa odnosi se na prihvatanje kulturnih razlika, ali i zauzimanje pozitivnih osjećaja kod osobe. Druga razina etnorelativnog viđenja svijeta odnosi se na prilagođavanje različitom i prihvatanje viđenja osobe kulturno

drukčijeg porijekla. Na toj razini osoba već lakše ostvaruje interaktivne odnose s ljudima drugih kultura. Posljednja razina je integracija različitosti što znači da je osoba usvojila višestruki kulturni pogled na svijet, što joj omogućava lakše prelaženje iz „mono“ u „pluri“ perspektivu i obrnuto. Rezultati postignuti na skalama DMSI i IDI mogu biti upotrebljeni za evaluaciju profesionalnog razvoja bazirani na individualnim ili grupnim interkulturalnim razvojnim ciljevima. Cilj modela DMSI i IDI je povećati osobnu svijest svakog pojedinca i učiniti ga interkulturalno osjetljivim, etnocentričnu perspektivu dovesti u razinu etnorelativnog viđenja svijeta no brojna istraživanja kod nas i u svijetu još uvijek pokazuju da se radi o interkulturalnoj utopiji jer postoji veliki jaz između teorije i onoga što se na području interkulturalizma odvija u praksi (Posavec, Sablić, 2012).

Interkulturalna osjetljivost je značajna iz razloga što nas priprema za uočavanje razlika kao i njihovo prihvatanje i razumijevanje. Kako bi to postigli potrebno je da u što većoj mjeri smanjimo utjecaj predrasuda i stereotipa nad našim stavovima i oblicima ponašanja. Pored predrasuda i stereotipa jako je važno da se oslobodimo etnocentričnih stavova i diskriminacije, tako što ćemo ih zamijeniti poštivanjem i uvažavanjem drugih i drugačijih od nas. Upravo o tome nam i govori Benetov razvojni model interkulturalne osjetljivosti koji pojašnjava prelazak od etnocentrizma prema etnorelativizmu gdje ćemo od početnog poricanja preći u proces integracije i prihvatanja što je i cilj interkulturalne osjetljivosti.

V ODNOS VEĆINSKE I MANJINSKE SKUPINE

Kada govorimo o interkulturalnoj osjetljivosti poseban naglasak bit će stavljen upravo na odnos između manjinskih i većinskih skupina. Ko živi u interkulturalnom okruženju mora biti sposoban u drugima otkrivati razlike i sličnosti te poštivati ih. Prijenos znanja u tom smislu nije dovoljan, budući da svako od nas mora te sličnosti i razlike provjeriti konkretno u svakodnevnom životu u odnosu prema drugima. Kako se upravo u tom odnosu mogu otkriti te razlike i sličnosti, taj odnos postaje bit interkulturalne aktivnosti i snažan izvor pedagoške motivacije (Benjak, Hadži, 2005).

Odluka da se grupa ljudi prepozna ili definiše kao „manjina” je temeljni izazov i opasnost. Opasnost, jer to može voditi povećanoj diskriminaciji i segregaciji. Sa druge strane, to može

voditi uvećanju prava i odgovornosti pojedinačne grupe. Nijedna država u Evropi unutar svojih granica nema stanovništvo koje govori samo jedan jezik, iako su neke od njih odabrale da imaju samo jedan zvanični jezik. Jezik igra ogromnu ulogu u kulturi jednog naroda. Naročito u posljednjih nekoliko decenija, ljudi koji govore manjinskim jezicima traže zvanično priznanje, da dobiju školovanje na svom jeziku i da budu u prilici da ustanove svoje medije (publikacije, radio, televizijske programe) (Brander, 2005). Manjinske skupine nisu nužno manjinske u brojčanom smislu. Neki istraživači kao manjinsku skupinu označuju svaku podređenu (subordiniranu) skupinu, čak i ako njezini pripadnici čine brojčanu većinu u stanovništvu. Polazište im je pritom manja društvena moć, odnosno neravnopravnost u politici, gospodarstvu i uopće u društvu, na što se nadovezuje izloženost netrpeljivostima i ugnjetavanju, diskriminaciji, etnocentrizmu i kulturnoj isključivosti od većinskog stanovništva. Sa sociološke tačke gledišta, dakle, manjinsku skupinu određuje osjećaj prikraćenosti njezinih članova, a mogućnost stvaranja tog osjećaja potječe iz dviju dimenzija skupina: veličine i moći (Čačić-Kumpes, 2005).

Vladajuće kulture ne vide druge kulture. One se odvijaju pred njihovim očima, a da ih stvarno ne vide niti se trude da ih razumiju. Za njih se zanimaju samo u onoj mjeri u kojoj ih moraju držati pod nadzorom i na udaljenosti. Dozvoljavaju dodire samo u predviđenom okviru ovisnosti, podčinjenosti i superiornosti. Priznati drugim kulturama ravnopravnost, ili superiornost nekog njihovog vida, dovelo bi u pitanje same temelje dominacije i potkopalo ideološku osnovu koja dopušta da se dominacija nastavlja (Benjak, Požgaj-Hadžić, 2005).

5.1 Razvoj identiteta manjinske i većinske grupe

U situaciji u kojoj smo dio većinske grupe i okruženi pripadnicima iste grupe, grupni identitet nam nije najvažniji i onda sebe definišemo na razne druge načine, kroz razne druge svoje uloge, osobine i ciljeve. Međutim, ukoliko se nađu u kontaktu sa drugim manjinskim grupama, ili kada se nađu u situaciji u kojoj su oni manjina, povećava se spremnost da se definišu kroz svoju primarnu grupu. Način na koji se grupni/ kulturni/rasni identitet razvija, veoma je značajan za razumijevanje stavova, ponašanja i vrijednosti različitih grupa, kao i za razumijevanje problema diskriminacije. Proces razvoja identiteta manjinske i većinske grupe, prema nekim autorima (Sue & Sue, 1990), prolazi kroz pet stadijuma. To su:

- Prvi stadijum – stadijum konformizma.

- Drugi stadijum – stadijum nesklada.
- Treći stadijum – stadijum otpora i uključivanja.
- Četvrti stadijum – stadijum introspekcije.
- Peti stadijum – stadijum integrativne svesnosti.

Važno je napomenuti da razvoj identiteta manjinske i većinske grupe ne mora kod svih pripadnika tih grupa da teče istim ritmom i na isti način, kao i da ne mora da rezultira postizanjem završnog stupnja, tj. integrativne svjesnosti. Postoje pripadnici manjinske ili većinske grupe koji nikada ne prevaziđu prvi stadijum i ostaju nesvjesni problema tokom čitavog života, kao što postoje i oni koji ostanu u fazi otpora i uključivanja i čije su sve akcije motivisane bijesom i otporom prema svojoj ili tuđoj grupi. Također, razvoj grupnog identiteta manjinske i većinske grupe ne mora uvijek da teče paralelno, tj. ne razvijaju se svi pripadnici obe grupe na isti način i u isto vrijeme. Poznavanje stupnja na kojem se pojedinci iz obe grupe nalaze, važno je da bi smo mogli da planiramo akcije koje idu u pravcu uvažavanja različitosti, jednakosti i društvene pravde (Vranješević, 2006).

5.2 Međunarodni okvir zaštite prava manjina

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima usvojila je Opća skupština Ujedinjenih naroda 16. prosinca 1966. godine koji članom 27. garantuje nacionalnim manjinama pravo na uporabu manjinskog jezika: “U onim državama u kojima postoje (...) jezične manjine, osobama koje pripadaju tim manjinama ne smije se uskratiti pravo da [se] u zajednici s ostalim pripadnicima svoje grupe (...) služe svojim jezikom” (Novosel, 2014:11). Član 27 štiti manjine i urođeničke narode od diskriminacije i glasi: “U onim državama u kojima postoje etničke, religijske ili jezičke manjine, osobama koje pripadaju tim manjinama neće biti uskraćena prava da u zajednici sa drugim članovima njihovih grupa, praktikuju sopstvenu kulturu, propovedaju i praktikuju svoju religiju, ili koriste sopstveni jezik” (Kovačević, 2006).

Deklaracija o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama usvojena je Rezolucijom br. 47/135 Opće skupštine Ujedinjenih naroda 18. prosinca 1992. godine. članom 2. garantuje pripadnicima nacionalnih manjina pravo na javnu uporabu manjinskog jezika: “Osobe koje pripadaju (...) jezičnim manjinama (...) imaju pravo slobodno,

bez ikakvog miješanja sa strane i bez ikakve diskriminacije, privatno i javno (...) služiti se svojim jezikom” (Novosel, 2014:12). Pripadnici manjina imaju pravo da u punoj meri i efektivno prasktikuju sva svoje ljudska prava (Kovačević, 2006).

Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina usvojena je 10. studenog 1994. godine na Odboru ministara Vijeća Europe. Članom 10. Okvirne konvencije obvezuje države članice da sukladno zahtjevima nacionalnih manjina i stvarnoj potrebi osiguraju djelotvornu uporabu manjinskog jezika u ophođenju s tijelima vlasti:“Na područjima nastanjenima osobama koje tradicionalno ili u znatnijem broju pripadaju nacionalnim manjinama, ukoliko te osobe to zatraže te ondje gdje takav zahtjev odgovara stvarnoj potrebi, stranke će uzastojati, koliko je to moguće, osigurati uvjete koji će omogućiti korištenje manjinskog jezika u ophođenju tih osoba s tijelima vlasti” (Novosel, 2014:13). Primarni cilj je revalidacija prava manjina, uviđanje važnosti grupnog priznanja radi promocije kulture, i važnost autonomije za razrešenje etničkih konflikata (Kovačević, 2006).

Europska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima usvojena je 5. studenog 1992. godine na Odboru ministara Vijeća Europe.

Član 10. Europske povelje taksativno navodi poslove državne uprave, lokalne i područne (regionalne) samouprave te javnih službi koji se obavljaju na području u kojem u znatnom broju žive pripadnici nacionalnih manjina te gdje države trebaju poduzeti pozitivne mjere kako bi se osiguralo da su jezici i pisma nacionalnih manjina ravnopravno zastupljeni (Novosel, 2014). Povelja je usresređena na konkretne mehanizme zaštite manjinskih ili regionalnih jezika u oblasti obrazovanja, javnog informisanja, kulturnih delatnosti, ekonomskog i društvenog života, u sudovima u krivičnom, parničnom i građanskim postupcima na područjima gde je opravdano da jezik manjine bude u službenoj upotrebi, u radu lokalnih i centralnih administracija (Kovačević, 2006).

Vlasti u BiH su potpisnice međunarodnih obaveza za zaštitu nacionalnih manjina, uključujući Okvirnu konvenciju o zaštiti nacionalnih manjina (FCNM), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR), Konvenciju o eliminaciji svih oblika rasne Diskriminacija (ICERD), koje čine sastavni dio Ustava BiH. Pored navedenih međunarodnih instrumenata u cilju zaštite prava pripadnika nacionalnih manjina Bosna i Hercegovina je 2005.

godine potpisala Evropsku povelju o regionalnim ili manjinskim jezicima, a istu ratifikovala je 2009. godine. Kao članica OSCE-a, Bosna i Hercegovina je prihvatila preporuke Visokog komesara za nacionalne manjine i smjernice o provedbi prava nacionalnih manjina. Zaključci Konferencije OSCE o ljudskoj dimenziji u Beču 1989. godine i Kopenhagenu 1990. godine također naglašavaju važnost jednakog pristupa pravima za sve, bez diskriminacije na temelju etničkog porijekla. U Bosni i Hercegovini Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u BiH navodi 17 nacionalnih manjina (Albance, Crnogorce, Čehe, Italijane, Jevreje, Mađare, Makedonce, Njemce, Poljake, Rome, Rumune, Ruse, Rusine, Slovake, Slovence, Turke, Ukrajinke) koje su navedene u Ustavu kao „Ostali“ pored tri konstitutivna naroda. Iako su nacionalne manjine nezamjenjiv činilac BH društva, njihova prisutnost i sudjelovanje u javnom životu su ograničeni zbog prisutne asimilacije i numeričke i strukturalne etničke dominacije tri konstitutivna naroda. Interesi konstitutivnih naroda ostaju ključni fokus političkih odluka (Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, 2014).

Pripadnici manjinske populacije imaju manju društvenu moć, često su izloženi diskriminaciji, etnocentrizmu kao i kulturnoj isključenosti od strane dominantne skupine. Dok pripadnici dominantne skupine pokazuju intresovanje prema manjinskoj populaciji veoma malo iz razloga što teže biti superiorniji. Kao što je navedeno u dijelu koji se odnosi na razvoj identiteta manjinske i većinske grupe, pripadnici većinske skupine nemaju potrebu da ističu sebe i svoju kulturu u mjestima gdje čine većinski dio populacije. Tek u susretu sa pripadnicima manjinske populacije nastoje isticati svoju kulturu ili onda kada su i oni sami manjinske skupine u područjima gdje njihova kultura nije dominantna. Pored međunarodnih okvira koji garantuju prava nacionalnih manjina, u BiH imamo niz zakona koji se tiču prava nacionalnih manjina. Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina je prepoznato 17 nacionalnih manjina koje su navedene u Ustavu kao „Ostali“ pored tri konstitutivna naroda. Ono što je specifično za bosansko-hercegovačko društvo jeste da je ono satkano od mnogo različitih kultura i religija koje ga zaista čine multikulturalnim društvom.

VI METODOLOŠKI DIO

6.1 Predmet istraživanja

U ovom svijetu raznolikosti, u kome insistiramo na sopstvenim razlikama, pitanje moći ima značajnu i veliku ulogu. Jako je važno da li pripadamo strani koja ima više ili koja ima manje moći, kao i da li naše kulturne obrasce dijeli većina ili manjima. U vezi sa ovim možemo primijetiti nastajanje novih konflikata ili ponovno razbuktavanje starih, a religijska ili etnička pripadnost postaje strahovito jak razlog za rat i nasilje, kako unutar država, tako i između država, pa i regiona. „Sudar civilizacija“ ili „rat kultura“ su stupili na svjetsku pozornicu. U nedavnoj prošlosti dogodile su se mnoge destruktivne stvari i konstantno su narušavana ljudska prava zbog toga što različitosti nisu tretirane sa jednakim poštovanjem, kao i zbog toga što su većinske grupe uvijek koristile moć da nadvladaju manjinske (Grupa autora, 2005).

U kontaktu sa drugim kulturama veoma je važno da budemo interkulturalno osjetljivi. Interkulturalna osjetljivost nije urođena ljudska osobina, ona se stiče, uči (Aksentijević, 2009). Iz tog razloga je veoma važno interkulturalno obrazovanje u školama krenuvši od samog predškolskog pa sve do visokoškolskog obrazovanja koje će obuhvatati sve njegove aspekte od udžbenika, školskog programa, obrazovanja nastavnika pa i same prakse u školama ili fakultetima. Interkulturalno obrazovanje uvažava i podržava različitost u svim oblastima ljudskog života. Ono učenike/ce čini osjetljivim na ideju da su ljudi prirodno razvili različite načine života, običaje i pogled na svijet i da ta raznolikost ljudskog života sve nas obogaćuje. Istovremeno, riječ je o obrazovanju koje promoviše ravnopravnost i ljudska prava, obezbjeđuje jednake mogućnosti, suprosvjetljuje se nepravdi i diskriminaciji i zalaže za vrijednosti na kojima se izgrađuje ravnopravnost (Mrše, 2007). Trebamo nastojati da razvijamo tolerantno ponašanje kod ljudi, da mijenjamo ustaljene stavove i mišljenja prema drugim i drugačijim od sebe. Onog trenutka kada naučimo uvažavati svoje posebnosti, počinjemo učiti uvažavati različitosti. Različitost kultura na jednom području predstavlja bogatstvo samog područja. Iz tog razloga svi trebamo nastojati da zajednički živimo u bogatstvu različitosti bez predrasuda i straha, etnocentrizma, trebamo biti spremni da stupamo u interakciju sa pripadnicima manjinskih grupa. Ovim radom smo nastojali istažiti spremnost studenata koji pripadaju dominantnoj ili većinskoj kulturi, u ovom slučaju studenata sa područja BiH da se aktivno uključe u socijalnu interakciju sa

studentima drugog kulturnog porijekla. Istraživaće se također i da li su studenti pripadnici nacionalne manjine pod utjecajem većinske kulture, te kako se to odražava na njih.

6.2 Značaj istraživanja

Ovo istraživanje nudi nove mogućnosti za poboljšanje kvalitete interkulturalnog obrazovanja studenata i mogućnosti kreiranja nastavnih planova i programa koji će promovirati značaj interkulturalne osjetljivosti. Značaj istraživanja se ogleda i u mogućnostima primijene rezultata istraživanja u poboljšanju kvalitete interkulturalne osjetljivosti studenata Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, kao i u osvještavanju značaja prihvatanja i poštivanja manjinskih skupina kroz primijenu interkulturalnog obrazovanja u nastavnom procesu. Pruža se mogućnost uvida u proces izgradnje studenata u zrele ličnosti otvorene prema osobama drugačijeg kulturnog porijekla kao i o razvoju pozitivnih emocija, stavova i ponašanja usmjerenih prema poštivanju i uvažavanju kulturnih razlika.

6.3 Cilj istraživanja

Cilj rada jeste ispitati interkulturalnu osjetljivost studenata većinske populacije prema studentima manjinske populacije, te utvrditi kako studenti manjinske populacije doživljavaju dominaciju studenata većinske populacije.

6.4 Zadaci

1. Ispitati i utvrditi koliko su studenti upoznati sa terminom interkulturalne osjetljivosti.
2. Ispitati i utvrditi koliko su studenti kroz sam proces obrazovanja imali mogućnost da stječu interkulturalne kompetencije.
3. Ispitati i utvrditi smatraju li studenti manjinskih kultura da postoji socijalna distanca od strane studenata dominantne skupine u odnosu prema njima.
4. Ispitati i utvrditi da li studenti dominantne skupine teže provoditi vrijeme samo sa onima koji su pripadnici njihove kulture.

5. Ispitati i utvrditi da li studenti manjinskih kultura pod utjecajem dominantne kulture nastoje mijenjati sebe kako bi bili prihvaćeni u zajedničkim aktivnostima.
6. Ispitati i utvrditi da li su studenti dominantne skupine spremni aktivno sudjelovati u svim oblicima rada sa studentima manjinskih kultura.

6.5 Istraživačka pitanja:

1. Da li su studenti upoznati sa značenjem termina interkulturalne osjetljivosti?
2. Da li su studenti kroz sam proces obrazovanja imali mogućnosti da stječu interkulturalnu kompetenciju?
3. Da li studenti manjinskih kultura smatraju da postoji socijalna distanca od strane studenata dominantne skupine u odnosu prema njima?
4. Da studenti dominantne skupine teže provoditi vrijeme samo sa onima koji su pripadnici njihove kulture?
5. Da li studenti manjinskih kultura pod utjecajem dominantne kulture nastoje mijenjati sebe kako bi bili prihvaćeni u zajedničkim aktivnostima?
6. Da li su studenti dominantne skupine spremni aktivno sudjelovati u svim oblicima rada sa studentima manjinskih kultura?

6.6 Metode:

U ovom rad koristili smo slijedeće metode:

1. **Metoda teorijske analize-** Podrazumijeva korištenje pedagoško-psihološke literature, priručnika, udžbenika, nastavnih planova i programa, stručnih i naučnih radova, enciklopedija itd., te omogućava da se nakon proučavanja izvora, prikupljenih činjenica i analiziranih veza i odnosa, proučavanih predmeta i pojava dođe do novih rješenja i naučnih zaključaka (Mužić, 1999). Metoda teorijske analize korištena je za analizu podataka iz literature kako bi se izradio teorijski okvir rada.

2. **Deskriptivna metoda-** u istraživanju odgoja i obrazovanja predstavlja skup znanstveno-istraživačkih postupaka s kojima se opisuju pojave u odgoju i obrazovanju, tj. ispituje se stanje, a time i njihove osobine, a bez obzira na njihove uzorke (Mužić, 1999). Deskriptivna metoda korištena je prilikom opisa pojava do kojih se došlo prilikom prikupljanja podataka, obrade i interpretacije.
3. **Komparativna metoda-** Predmet istraživanja komparativne metode su identičnosti, sličnosti i razlike pojava i procesa. Samo upoređivanjem (dva primerka iste pojave, dva procesa u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, na jednom ili više definisanih prostora) možemo utvrditi da li su identični, slični odnosno različiti i u čemu. Isto se odnosi na upoređivanje procesa sa već utvrđenim standardima. Međutim, nužno je praviti razliku između identičnosti, sličnosti i razlika (Miljević, 2007). Komparativna metoda korištena je kod analize i usporedbe stavova studenata dominantne skupine i studenata manjinske skupine prvog i drugog ciklusa studija.
4. **Survey metod-** (metoda istraživanja ponašanja) kojima se pridaju karakteristike egzaktnosti. Ova metoda podrazumijevaju nastojanja da se dođe do što istinitijih i preciznijih podataka primenom svih operacija kojima se mogu pribaviti podaci o stanovništvu i njegovom ponašanju (Miljević, 2007). Survey metod korištena je kod ispitivanja stavova studenata prvog i drugog ciklusa studija

6.7 Tehnike:

Rad na dokumentaciji: Najviše se upotrebljava u povijesnom istraživanju odgoja i obrazovanja. To je prikupljanje raznih vrsta dokumenata, literatura o odgoju i obrazovanju, osobna dokumentacija itd (Mužić, 1999). Tehnika rada na dokumentaciji korištena je kako bi se opisale pojave do kojih se došlo prilikom prikupljanja podataka iz dostupne literature o interkulturalnoj osjetljivosti.

Analiza sadržaja: Najpogodnija je za prikupljanje podataka u realizaciji naše istraživačke ideje (Vujević, 2006). Tehnika analize sadržaja korištena je kako bi se analizirala dostupna literatura i prikupili podaci o interkulturalnoj osjetljivosti koji će predstavljati teorijski dio rada.

Anketiranje: Postupak u kojem anketirani pismeno odgovaraju na pitanja koja se odnose na činjenice koje su im poznate ili na pitanja u vezi sa njihovim osobnim mišljenjem. Važnost tog postupka leži u okolnosti da se često jedino anketom može doći do traženih podataka, da je vremenski mnogo ekonomičnije od intervjuiranja. Mogu se provoditi i anonimne ankete (Mužić, 1999). Tehnika anketiranja korištena je kako bi se propitali stavovi i mišljenja studenata većinske i manjinske skupine o interkulturalnoj osjetljivosti.

Intervjuiranje: Tehnika u istraživanju koja služi planskom izazivanju verbalnih manifestacija ličnosti s kojom razgovaramo (Mužić, 1977). Tehnika intervjuiranja korištena je kako bi se usmenim putem ispitivanja pripadnika manjinskih skupina došlo do podataka koji predstavljaju cilj istraživanja.

6.8 Instrumenti:

Evidencioni list: On je po sadržaju sličan kodeksu- mora sadržati podatke o autoru, dokumentu i iskazu saglasno sa sadržajem kodeksa. Moguće je formirati pojedinačni i skupni obrazac. Pojedinačni se pravi u slučajevima kada imamo složen predmet istraživanja i složen dokument. Skupni podaci se prave kada je broj dokumenata mali, a predmet istraživanja relativno uzak. Principi i pravila izrade obrasca su u oba slučaja isti. Razlika je u tome što će se u prvom slučaju svaki dokument ili jedan njegov dio koji predstavlja cijelinu evidentirati na posebnom obrascu, u drugom slučaju neće (Miljević, 2007). Instrument evidencionog lista bit će korišten kako bi se analizirala dostupna literatura i prikupili podaci o interkulturalnoj osjetljivosti koji će predstavljati teorijski dio rada.

Anketni upitnik: Instrument za prikupljanje podataka anketom je anketni upitnik. Postupak bi u ovom slučaju bio sistem operacija i ponašanja u rukovanju upitnikom, tj. u uspostavljanju kontakata sa ispitanikom, postavljanju pitanja, evidentiranju odgovora itd (Miljević, 2007).

Instrument anketnog upitnika korišten je kako bi se propitivali stavovi i mišljenja studenata većinske i manjinske skupine o interkulturalnoj osjetljivosti. Korišten je dio anketnog upitnika koji se odnosi na niz tvrdnji koje su sastavljene koristeći se tvrdnjama/stavovima autora Chena i Starosta (2000) o interkulturalnoj osjetljivosti koje smo nastojali povezati sa Bennetovim stadijumom razvoja interkulturalne osjetljivosti.

Protokol za intervju: Njime će se u istraživanju postaviti pitanje ispitanicima na koja odgovara usmenim putem, a protokol je zapravo rezultat tog intervjua tj. izvor podataka koje smo dobili intervjuom i koji postaju predmet dalje obrade (Mužić, 1977). Instrument protokola za intervju korišten je kako bi se usmenim putem ispitivanja pripadnika manjinskih skupina došlo do podataka koji predstavljaju cilj istraživanja.

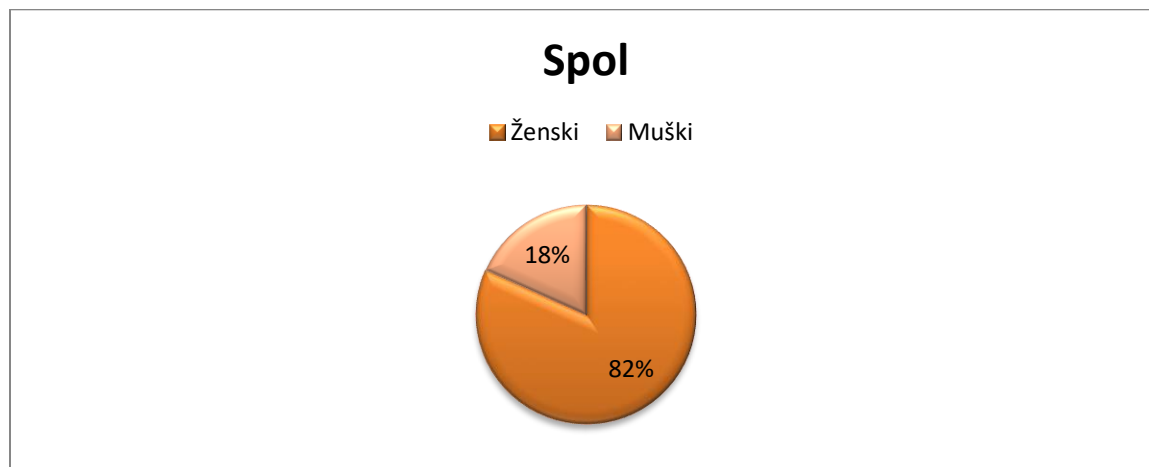
6.9 Uzorak: Uzorak ovog istraživanja činilo je 120 ispitanika koji su studenti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu prvog i drugog ciklusa studija. Ispitani su studenti dominantne skupine u ovom slučaju studenti sa područja BiH, kao i studenti manjinske skupine koji su sa područja drugih država o temeljnim dimenzijama interkulturalne osjetljivosti značajne za suživot. Također ispitano je i 10 studenata pripadnika manjinske skupine kako bi se utvrdili njihovi stavovi i mišljenja o interkulturalnoj osjetljivosti na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu.

VII INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Nakon što smo istražili i analizirali ključne dokumente iz oblasti interkulturalnog odgoja, te na osnovu tih činjenica postavili hipoteze istraživanja, te iste hipoteze je valjalo provjeriti i to na sljedeći način:

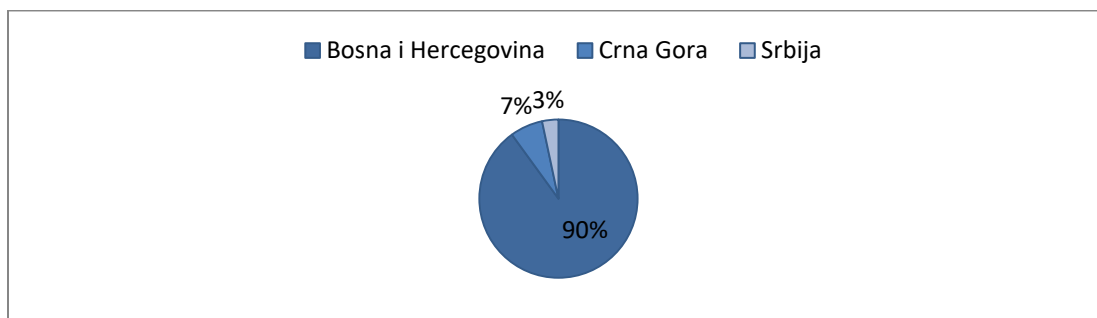
1. Korištenjem instrumenta evidencionog kako bi se analizirala dostupna literatura i prikupili podaci o interkulturalnoj osjetljivosti koji će predstavljati teorijski dio rada.
2. Analizom rezultata koji su dobijeni primjenom instrumenta anketnog upitnika kojim smo propitivali stavove i mišljenja studenata većinske i manjinske skupine o interkulturalnoj osjetljivosti.
3. Analizom odgovora dobijenih intervjuiranjem studenata doći do podataka koji predstavljaju cilj istraživanja.

Od ukupnog broja ispitanih studenata putem anketnog upitnika njih 98 (81.7%) jeste ženskog spola, dok je svega 22 (18.3%) ispitanika muškog spola. Što možemo vidjeti prikazano u grafikonu:

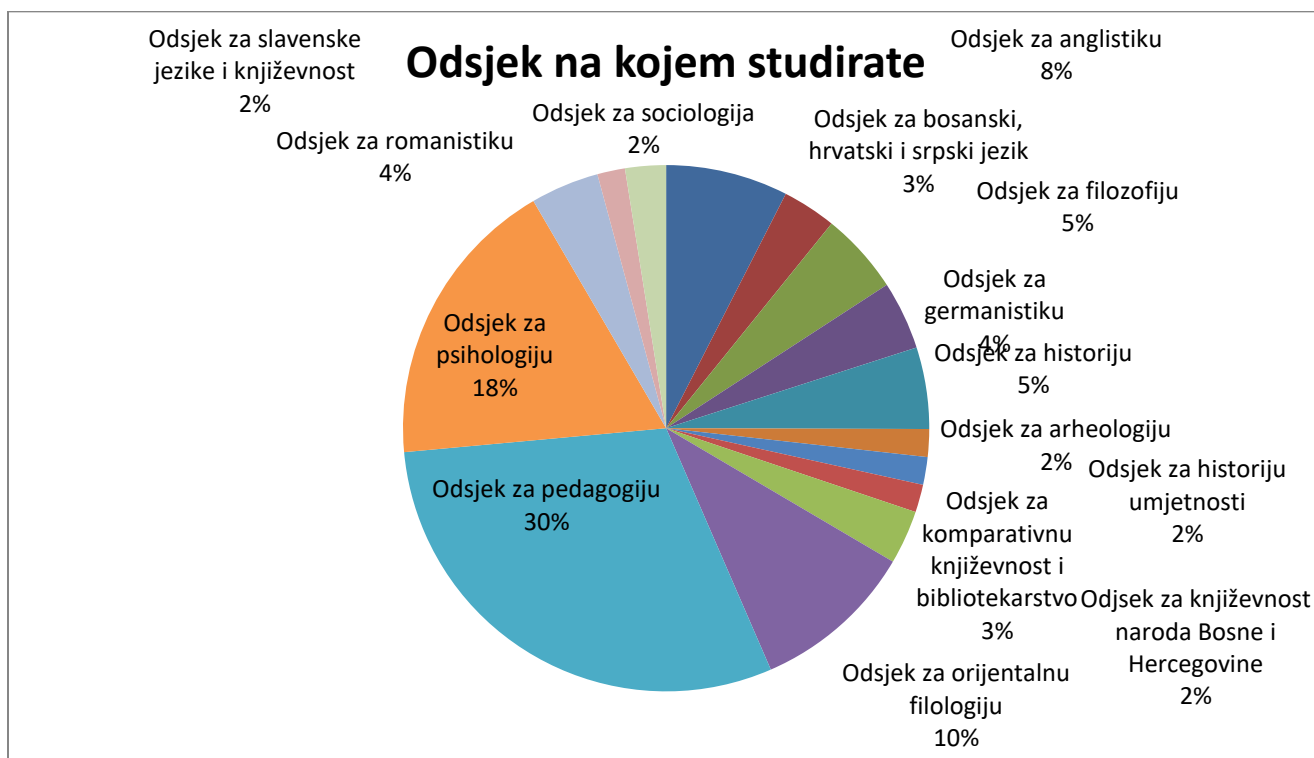
Grafikon broj. 1 Spol

Ukupan broj studenata iz Bosne i Hercegovine je 108 (90%), Crne Gore 8(7%) i Srbije 4 (3%)

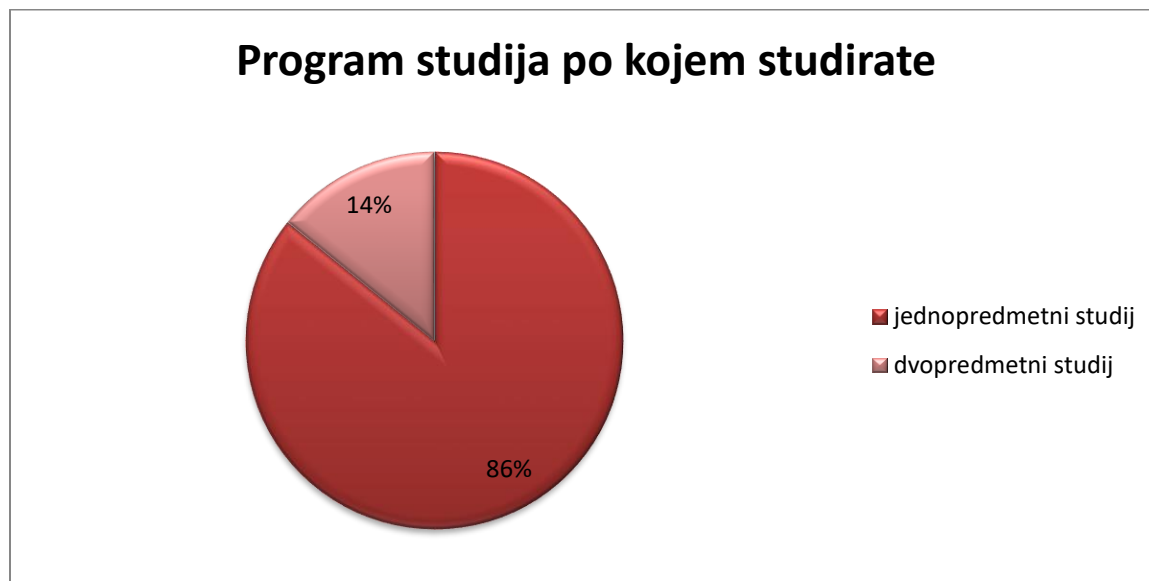
Grafikon broj 2. Država porijekla

Anketom se nastojalo prikupiti što više podataka od studenata koji studiraju na različitim odsjecima na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Studenti sa odsjeka za pedagogiju čine najveći broj ispitanika koji su odgovorili na anketni upitnik, ukupan broj studenata sa odsjeka za pedagogiju jeste 36 (30%) studenata, studenti odsjeka za psihologiju 22 (18.3%), studenti odsjeka za orijentalnu filologiju 12 (10%), studenti odsjeka za anglistiku 9 (7.5%). Detaljniji prikaz broja studenata prema odsjecima možete pogledati u grafikonu ispod.

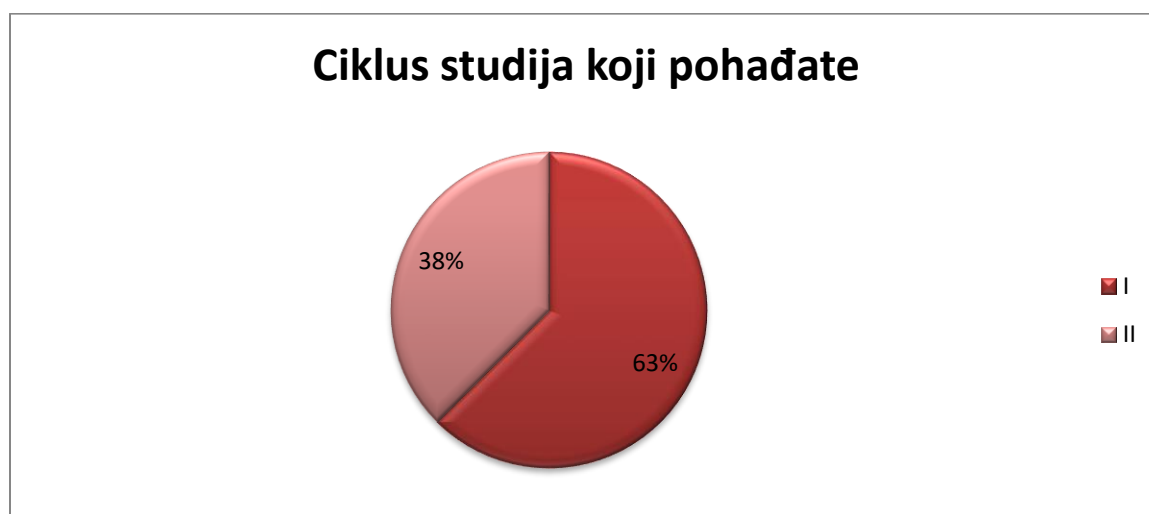
Grafikon broj 3. Odsjek na kojem studirate

Program studija po kojem studirate 103 (86%) ispitanika studiraju jednopredmetni studij, dok 17 (14.2%) ispitanika dvopredmetni studij, što možemo vidjeti u grafikonu ispod:

Grafikon broj 4. Program studija po kojem studirate

Ciklus studija koji studenti pohađaju, 75 (62.5%) ispitanika pohađa I ciklus studija dok 45 (38.5%) ispitanika pohađa II ciklus studija. Možete vidjeti u grafikonu ispod:

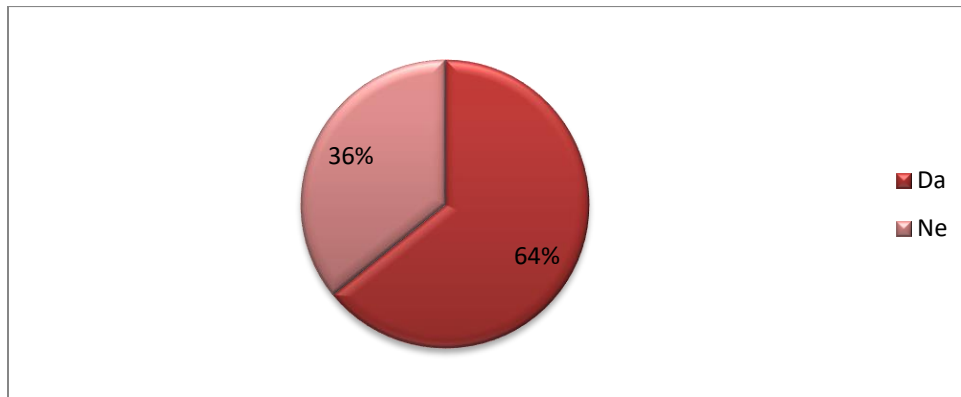
Grafikon 5. Ciklus studija koji pohađate

7.1 Znanje i stavovi studenata Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu o interkulturalnoj osjetljivosti

Anketni upitnik obuhvatio je uzorak od 120 ispitanika koji su studenti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Analizom dobijenih rezultata možemo uvidjeti kakvi su stavovi i mišljenja studenata većinske i manjinske skupine o interkulturalnoj osjetljivosti. Anketni upitnik čine dva djela prvi dio obuhvata opće podatke o studentima, dok se drugi dio odnosi na niz tvrdnji koje su sastavljene koristeći se tvrdnjama/stavovima autora Chena i Starosta (2000) o interkulturalnoj osjetljivosti koje smo nastojali povezati sa Bennetovim stadijumom razvoja interkulturalne osjetljivosti. Tvrdnje su prilagođene potrebama istraživanja.

Pitanje koje pripada prvom djelu anketnog upitnika jeste: Da li ste tokom dosadašnjeg školovanja upoznati sa terminom interkulturalne osjetljivosti? Od ukupnog broja ispitanika njih 77 (64%) je odgovorilo DA dok je 43 (36%) ispitanika odgovorilo NE.

Da li ste tokom dosadašnjeg školovanja upoznati sa terminom Interkulturalna osjetljivost?

Grafikon broj 6.

Ovi podaci pokazuju da 77 od 120 ispitanika se upoznalo sa pojmom interkulturalne osjetljivosti tokom dosadašnjeg školovanja. Dok 43 ispitanika nije upoznato sa pojmom interkulturalne osjetljivosti.

Na ovo pitanje: „Šta bi prema Vašem mišljenju bilo značenje termina interkulturalne osjetljivosti?“

Studenti su pružili raznovrsne definicije interkulturalne osjetljivosti. Od ukupnog broja ispitanika njih 10 ispitanika je napisalo da ne zna šta bi moglo biti značenje termina interkulturalne osjetljivosti dok je ostalih 110 ispitanika iznijelo svoje mišljenje. U nastavku ćemo izdvojiti dio tumačenja termina interkulturalne osjetljivosti:

Student N.N.:

Interkulturalna osjetljivost je sposobnost pojedinca ili grupe da uvažavaju druge i drugačije kulture od svoje i da na emocionalno zreo način reaguju na potrebe pripadnika druge kulture.

Student N.N.:

Interkulturalna osjetljivost je neka vrsta razumijevanja da ono što je nama sasvim obično i svakodnevno u nekim drugim kulturama zapravo nije uopće poznato. Isto tako i obrnuto. Iz tog razloga moramo paziti na ono što radimo u prisustvu nekog iz neke druge kulture, jer možda je baš to što trenutno radimo uvreda u kulturi drugog.

Student N.N.:

Važnost unošenja interkulturalnih sadržaja i vrijednosti u odgoj i obrazovanje, kao i u osvješćivanju svakog pojedinca o vlastitim kompetencijama, kulturnom porijeklu i identitetu.

Student N.N.:

Interkulturalna osjetljivost znači podrška, razumijevanje, prihvaćanje, uvažavanje i poštivanje drugih kultura koje su različite od naše.

Student N.N.:

Razvijena svijest za druge ljude koji ne pripadaju istoj kulturi kao i mi, shodno tome, razvijena mogućnost razumijevanja različitosti.

Student N.N.:

Termin interkulturalna osjetljivost se odnosi na sposobnost osobe da razvije pozitivne emocije kroz razumijevanje, prihvaćanje i poštivanje kulturnih razlika.

Student N.N.:

Interkulturalna osjetljivost bi trebala znaciti sposobnost prihvatanja odredenog pojedinca koji dolazi iz druge zemlje, kulture ili iz drugog grada koji ima sasvim druge obicaje I tradiciju u odnosu na mjesto I grad u koji dolazi.

Iz navedenih odgovora možemo vidjeti da su studenti upoznati sa samim pojmom interkulturalne osjetljivosti, a to je da prihvatamo, poštujemo i razumijemo pripadnike drugih kultura. Ono što je zajedničko navedenim definicijama jeste to da su studenti svjesni značaja suživota sa pripadnicima različitih kultura i da su svojim određenjem termina interkulturalne osjetljivosti naglasak stavljali na razumijevanje i prihvatanje pripadnika različitog kulturnog porijekla.

Pored složenijih objašnjenja značenja termina interkulturalne osjetljivosti izdvojit ćemo i neka kraća objašnjenja:

- *Uvažavanje, razumijevanje i poštivanje drugih kultura.*
- *Osjetljivost prema manjinskim kulturama.*
- *Osjetljivost unutar obrazovnog programa i njihove prilagđenosti studentima koji pripadaju drugim kulturama.*
- *Prihvaćenost svih različitosti bilo kojeg karaktera, a samim tim informiranost o tim različitostima.*
- *To bi za mene značilo osjetljivost na potrebe pripadnika drugih kultura, te uvažavanje, poštivanje i neosuđivanje mišljenja, stavova ili osjećaja pripadnika drugih kultura.*

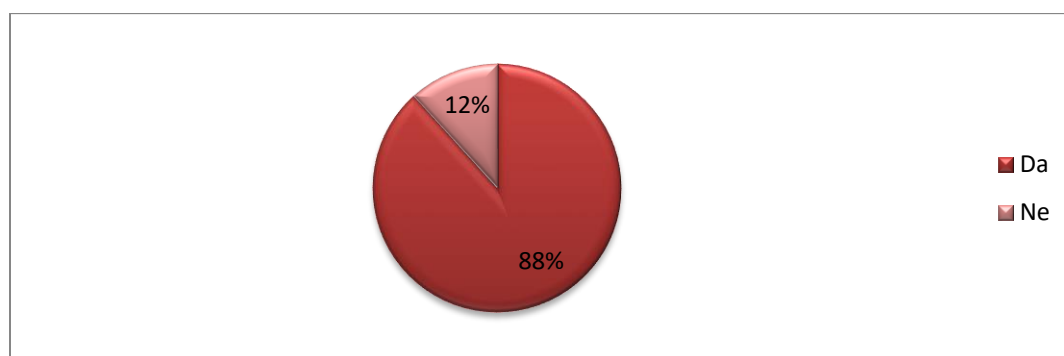
U nastavku ćemo izdvojiti i dio objašnjenja termina interkulturalne osjetljivosti koje je ponudilo nekoliko studenata:

- *Mržnja prema ljudima drugih nacionalnosti.*
- *Stav pojedinca da brani svoju kulturu, porijeklo, kulturu mjesta ili države iz koje dolazi.*
- *To bi možda predstavljao da kažem "sudar" dvije različite kulture i posljedica toga.*

Studenti su pokazali da su upoznati sa terminom interkulturalne osjetljivosti, da razumiju suštinu i smisao interkulturalne osjetljivosti. I sami studenti smatraju da je značajno u odgojno-obrazovne ustanove unijeti interkulturalne sadržaje kako bi svi mogli stjecati interkulturalne

kompetencije i zajednički težiti prema suživotu sa pripadnicima drugih kultura. Potrebno je promovisati značaj prihvatanja drugih kultura i značaj interkulturalne osjetljivosti, i isto prožimati kroz svaki segment tokom školovanja kako bi djeca i mladi bili informisani i otvoreni prema različitostima.

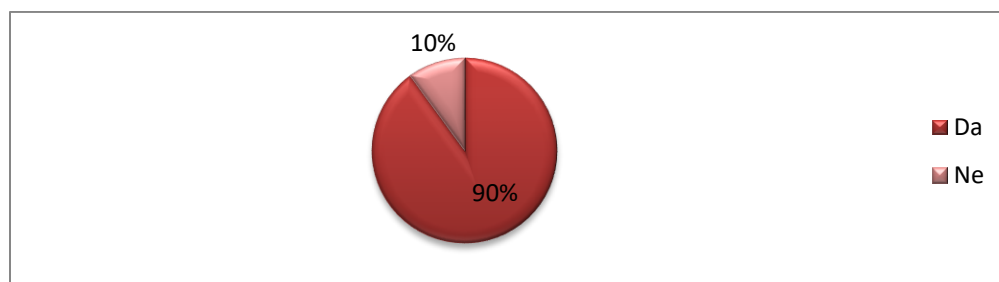
Na pitanje: „Da li ste tokom studija imali priliku da upoznate studente koji potiču iz drugih kultura?“ Od ukupnog broja ispitanih studenata njih 106 (88.3%) ispitanika je odgovorilo sa DA, dok je 14 (11.7%) odgovorilo sa NE. Što možemo vidjeti i u grafikonu ispod.

Grafikon broj 7.

Na pitanje: „Prilikom Vašeg studiranja jeste li komunicirali s pripadnicima drugih kultura?“

Od ukupnog broja ispitanih studenata njih 108 (90%) ispitanika je odgovorilo sa DA, dok je njih 12 (10%) odgovorilo sa NE. Rezultate možete vidjeti i prikazane u grafikonu ispod.

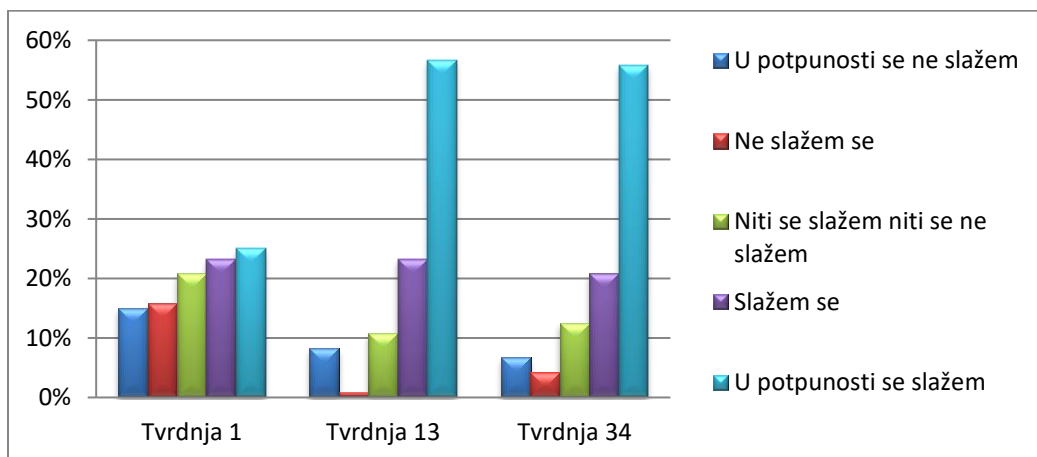
Grafikon broj 8.

Studenti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu koji su bili dio istraživanja od njih 120, 90% studenata je imalo priliku da upozna studente koji potiču iz drugih kulutra i da komunicira

sa studentima koji su pripadnici drugih kulutra, dok 10 % njih nije imalo priliku da upozna studente koji potiču iz drugih kultura i samim tim ni da komunicira sa studentima koji su pripadnici drugih kultura. Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da su studenti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, upoznati sa interkulturalnom osjetljivošću i sa njenim značajem za suživot u multikulturalnom društvu. Spremni su upoznavati pripadnike drugih kultura i stupati u komunikaciju sa njima.

7.2.1 Interkulturalna osjetljivost studenata u odnosu prema studentima manjinskih skupina

Drugi dio anketnog upitnika odnosi se na niz tvrdnji o interkulturalnoj osjetljivosti koje su povezane sa stadijumom razvoja interkulturalne osjetljivosti prema Bennettu. Razvojni model interkulturalne osjetljivosti kao što smo već objasnili sastoji se od tri razine etnocentrizma i tri razine etnorelativizma. Prva razina etnocentrizma jeste poricanje. Kako bi smo ispitali stavove studenata o prvoj razini etnocentrizma poricanju izdvojene su tvrdnje bazirane na poricanju a to su tvrdnje 1, 13, 35 iz upitnika. Odgovore studenata možemo vidjeti prikazane u grafikonu ispod.

Grafikon broj 9. Poricanje

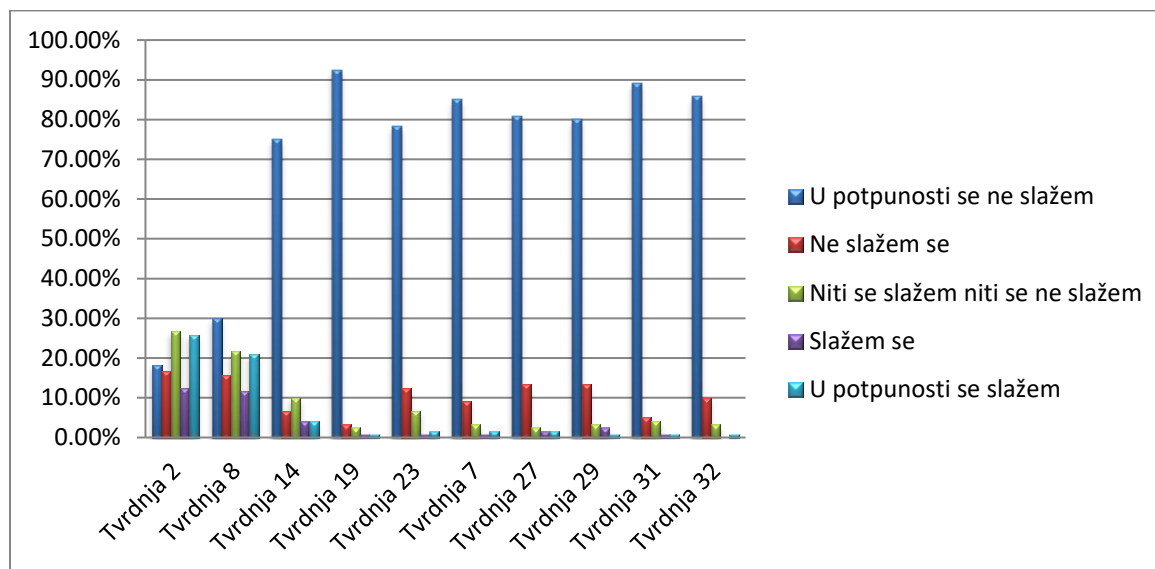
Tvrdnja 1: *Ja zapravo ne primjećujem da postoje kulturne razlike među studentima.* Od ukupnog broja ispitanika, 18 ispitanika je odgovorilo da se u potpunosti ne slaže sa tvrdnjom, 19 ispitanika je odgovorilo da se ne slaže sa tvrdnjom, 25 ispitanika niti se slaže niti se ne slaže, njih 28 ispitanika je odgovorilo da se slaže dok je 30 ispitanika odgovorilo da se u potpunosti slaže sa navedenom tvrdnjom.

Tvrdnja 13: *Ja i moje kolege/ice govorimo istim jezikom.* Na ovu tvrdnju 10 ispitanika je odgovorilo da se u potpunosti ne slaže sa tvrdnjom, 1 ispitanik se ne slaže sa tvrdnjom, 13 ispitanika se niti slaže niti ne slaže sa tvrdnjom, 28 ispitanika se slaže a 68 ispitanika se u potpunosti slaže sa navedenom tvrdnjom.

Tvrdnja 34: *Između mene i mojih kolega nema predrasuda koje se tiču našeg kulturnog porijekla.* Od ukupnog broja ispitanika njih 8 se u potpunosti ne slaže sa tvrdnjom, 5 se ne slaže, 15 niti se slaže niti se ne slaže, 25 se slaže, dok se 67 ispitanika u potpunosti slaže sa navedenom tvrdnjom.

Dobijeni podaci pokazuju da kada je riječ o kulturnim razlikama oni ne primjećuju kulturne razlike između studenata, dok su se sa tvrdnjom da govore istim jezikom kao i svoje kolege većinom složile, mada ne smijemo zanemariti ni dio studenata koji se nisu složili sa ovom tvrdnjom i koji smatraju da ne govore istim jezikom kao i njihove kolege. Studenti su se izjasnili u većem broju da između njih i njihovih kolega nema predrasuda koje se tiču kulturnog porijekla, ali imamo i dio studenata koji se ne slažu sa ovom tvrdnjom i smatraju da postoje određene predrasude između njih i njihovih kolega a koje se tiču njihovog kulturnog porijekla. Ovi podaci pokazuju da dio studenata poriče postojanje određenih kulturoloških razilka između njih i njihovih kolega.

Druga faza etnocentrizma jeste odbrana, te u ovoj fazi osobe primjećuju određene kulturne razlike ali se nastoje braniti jer te razlike doživljavaju negativno. Kao i za prvu razinu izdvojen je niz tvrdnji koje se odnose na odbranu kako bi se propitali stavovi studenata. Prikaz dobijenih rezultata možete pogledati u grafikonu ispod.

Grafikon broj 10. Odbrana

Tvrdnja 2: *Osjećam se najugodnije živeći i radeći u zajednici gdje ljudi izgledaju i ponašaju se kao i ja.* Od ukupnog broja ispitanika njih 22 je odgovorilo sa u potpunosti se ne slažem, 20 ne slažem se, 32 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 15 ispitanika slažem se a 31 ispitanik je odgovorio sa u potpunosti se slažem.

Tvrdnja 8: *Vjerujem da bi se zemlje u razvoju trebale usmjeriti i razvijati prema socijalnim, ekonomskim i političkim sustavima moje zemlje.* Za tvrdnju 8 dobijeni su sljedeći odgovori: 38 ispitanika je odgovorilo sa u potpunosti se ne slažem, 19 ispitanika ne slažem se, 26 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 14 ispitanika slažem se, 25 ispitanika u potpunosti se slažem.

Tvrdnja 14: *Smatram da su studenti iz drugih kultura ograničenih pogleda na svijet.* Za tvrdnju 14 dobijeni su sljedeći odgovori: 90 ispitanika je odgovorilo u potpunosti se ne slažem, 8 ispitanika ne slažem se, 12 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 5 ispitanika slažem se i 5 ispitanika u potpunosti se slažem.

Tvrdnja 19: *Jako mi je teško govoriti pred studentima iz različitih kultura.* Za ovu tvrdnju dobijeni su sljedeći odgovori: 94 ispitanik se u potpunosti se ne slaže, 15 ispitanik ne slažem se, 8 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 1 ispitanik slažem se i 2 ispitanika u potpunosti se slažem.

Tvrđnja 23: *Ne sviđa mi se biti u prisustvu studenata iz različitih kultura.* Za ovu tvrdnju dobijeni su odgovori: 111 ispitanika je odgovorilo sa u potpunosti se ne slažem, 4 ispitanika ne slažem se, 3 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 1 ispitanik slažem se i 1 ispitanik u potpunosti se slažem.

Tvrđnja 7: *Brzo se uznemirim kada sam u interakciji s studentima iz različitih kultura.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 102 ispitanika je odgovorilo sa u potpunosti se ne slažem, 11 ispitanika ne slažem se, 4 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 1 ispitanik slažem se i 2 ispitanika u potpunosti se slažem.

Tvrđnja 27: *Često se obeshrabrim kada sam s studentima iz različitih kultura.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 97 ispitanika je odgovorilo u potpunosti se ne slažem, 16 ispitanika ne slažem se, 3 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 2 ispitanika slažem se i 2 ispitanika u potpunosti se slažem.

Tvrđnja 29: *Često se osjećam beskorisnim/om u interakciji s studentima iz različitih kultura.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 96 ispitanika je odgovorilo u potpunosti se ne slažem, 16 ispitanika ne slažem se, 4 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 3 ispitanika slažem se i 1 ispitanik u potpunosti se slažem.

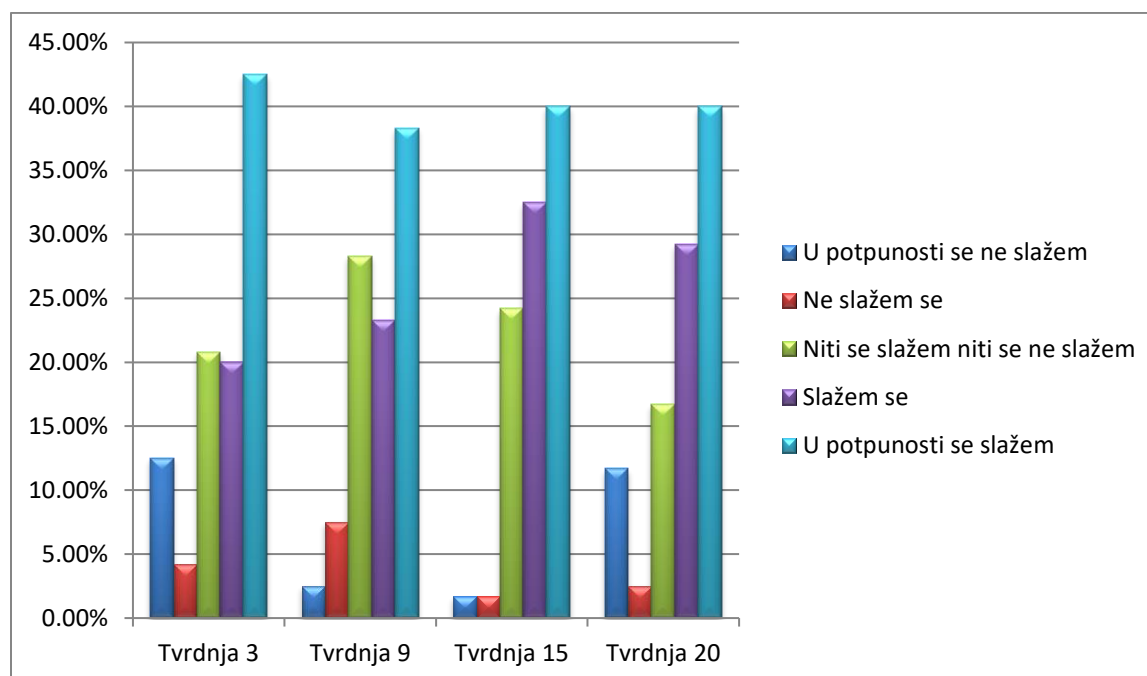
Tvrđnja 31: *Ne bih prihvatio/la mišljenja studenata iz različitih kultura.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 107 ispitanika je odgovorilo sa u potpunosti se ne slažem, 6 ispitanika ne slažem se, 5 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 1 ispitanik slažem se i 1 ispitanik u potpunosti se slažem.

Tvrđnja 32: *Izbjegavam situacije koje zahtijevaju interakciju s studentima pripadnicima drugih kultura.* Za ovu tvrdnju dobijeni su sljedeći odgovori: 103 ispitanika se u potpunosti ne slaže, 12 ispitanika se ne slaže se, 4 ispitanika niti se slaže niti se ne slaže, ni jedan ispitanik nije odgovorio da se slaže dok je 1 ispitanik odgovorio da se u potpunosti slaže.

Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da se studenti većinom ne slažu sa navedenim tvrdnjama, nemaju predrasude i etnocentrične poglede u odnosu prema svojim kolegama koji su pripadnici drugih kultura. Spremni su da prihvate mišljenja svojih kolega pripadnika drugih

kultura kao i da stupaju u interakciju sa njima. Ali ne smijemo zanemariti ni dio studenata koji se u potpunosti složu sa navedenim tvrdnjama i koji su iznijeli stav da imaju poteškoće prilikom prihvatanja studenata koji su pripadnici drugih kultura. Autorica Spajić-Vrkaš (1993) smatra kako je potrebno što više razvijati osjećaj pripadnosti svojoj zajednici, ali i čovječanstvu u cjelini. Cilj je i poticanje djece i mladih da donesu informirane odluke i izbore (razumijevajući vrijednost jednakosti) te aktivno djeluju na prevenciju i suzbijanje predrasuda i diskriminacije poštujući i cijeneći sličnosti i razlike.

Treći stadij etnocentrizma jeste minimiziranje u kojem se naglasak stavlja na sličnosti među pripadnicima različitih kultura, a ne na razlike. Tvrdnje koje se odnose na ovu fazu jesu tvrdnje 3, 9, 15 i 20. Odgovori koji su dobijeni nakon obrade podataka možete pogledati u grafikonu ispod.

Grafikon broj 11. Minimiziranje

Tvrdnja 3: *Jasno mi je da postoje razlike među ljudima i kulturama, ali smatram da bi se svi trebali usredotočiti na sličnosti. Jer, svi smo mi ljudi.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 15 ispitanika je odgovorilo u potpunosti se ne slažem, 5 ispitanika ne slažem se, 25

ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 24 ispitanika slažem se i 51 ispitanik u potpunosti se slažem.

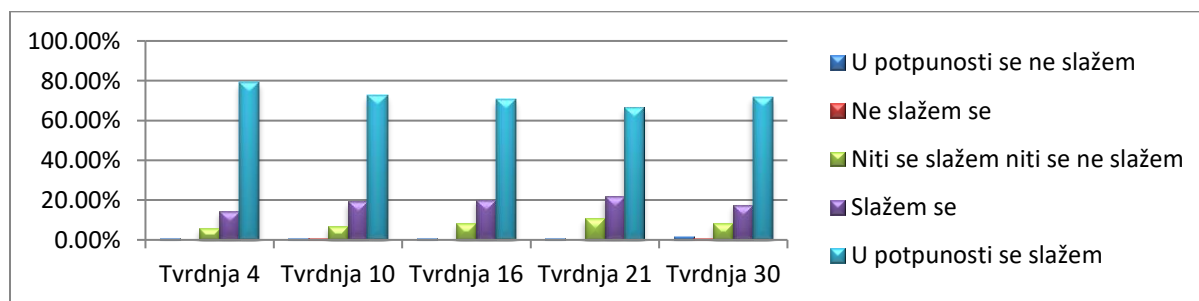
Tvrđnja 9: *Smatram da su sva ljudska bića predmet iste povijesne snage, ekonomskih i političkih zakona te psiholoških načela. Ti principi su nepromjenjivi u svim kulturama.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 3 ispitanika su odgovorila u potpunosti se ne slažem, 9 ispitanika ne slažem se, 34 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 28 ispitanika slažem se i 46 ispitanika u potpunosti se slažem.

Tvrđnja 15: *Vjerujem da je kultura proces. Svatko se uključuje u određenu kulturu.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 2 ispitanika su odgovorila u potpunosti se ne slažem, 2 ispitanika ne slažem se, 29 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 39 ispitanika slažem se i 48 ispitanika u potpunosti se slažem.

Tvrđnja 20: *Dajem si vremena prije nego li oblikujem mišljenje o studentima koji dolaze iz druge kulture.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 14 ispitanika je odgovorilo u potpunosti se ne slažem, 3 ispitanika ne slažem se, 20 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 35 ispitanika slažem se i 48 ispitanika u potpunosti se slažem.

Rezultati pokazuju da su studenti većinom usmjereni na sličnosti a ne na razlike unutar kultura, ali imamo i manji broj studenata koji se nisu složili sa navedenim tvrdnjama.

Prvi stadijum etnorelativizma je prihvatanje, što bi značilo prihvatanje drugih kultura kao i ne gledanje na druge kulture kao prijetnju za opstanak vlastite kulture. Tvrđnje koje se odnose na ovu fazu jesu tvrdnje 4, 10, 16, 21, 30. Odgovori koji su dobijeni prikazani su u grafikonu ispod.

Grafikon broj 12. Prihvatanje

Tvrđnja 4: *Poštujem vrijednosti studenata iz različitih kultura.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 1 ispitanik je odgovorio u potpunosti se ne slažem, ni jedan ispitanik nije odgovorio ne slažem se, 7 ispitanika je odgovorilo niti se slažem niti se ne slažem, 17 ispitanika slažem se i 95 ispitanika je odgovorilo u potpunosti se slažem.

Tvrđnja 10: *Poštujem načine na koje se ponašaju studenti iz različitih kultura.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 1 ispitanik je odgovorio u potpunosti se ne slažem, 1 ispitanik ne slažem se, 8 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 23 ispitanika slažem se i 87 ispitanika je odgovorilo da se u potpunosti slaže.

Tvrđnja 16: *Pozitivno doživljam postojanje razlika između mene i mojih kolega studenata koji dolaze iz različitih kultura.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 1 ispitanik je odgovorio u potpunosti se ne slažem, ni jedan ispitanik nije odgovorio ne slažem se, 10 ispitanika je odgovorilo niti se slažem niti se ne slažem, 24 ispitanika slažem se, 85 ispitanika u potpunosti se slažem

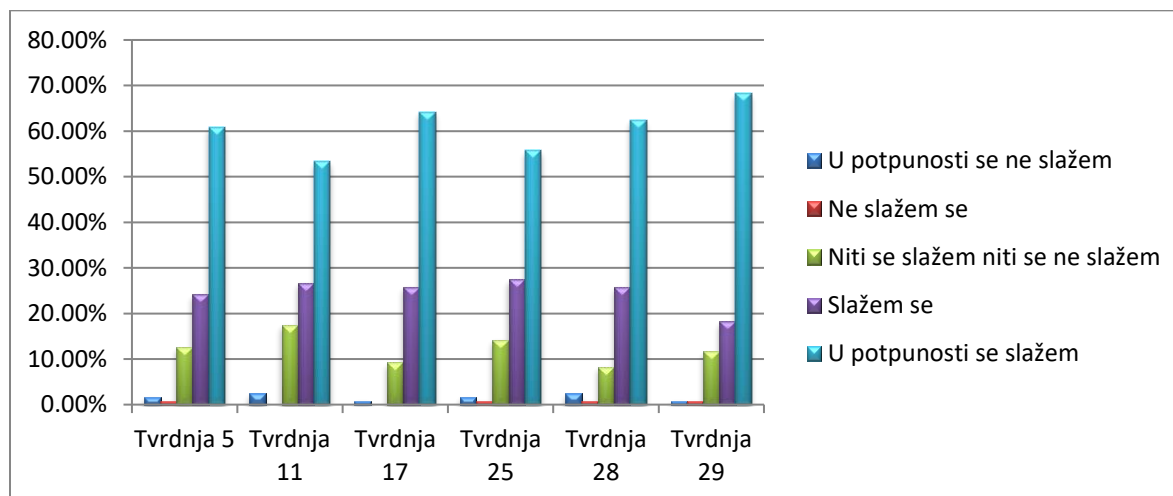
Tvrđnja 21: *Vjerujem da verbalno i neverbalno ponašanje varira od kulture do kulture. To su oblici ponašanja pojedine kulture i svaka od njih je dostojna poštovanja.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 1 ispitanik je odgovorio u potpunosti se ne slažem, ni jedan ispitanik nije odgovorio sa ne slažem se, 13 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 26 ispitanika slažem se i 80 ispitanika je odgovorilo sa u potpunosti se slažem.

Tvrđnja 30: *Cijenim to što su ljudi iz drugih kultura drugačiji od mene.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 2 ispitanika su odgovorili u potpunosti se ne slažem, 1 ispitanik ne slažem se, 10 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 21 ispitanik slažem se i 86 ispitanika u potpunosti se slažem.

Interkulturalizam ne podrazumjeva samo prisustvo, zajednički život, miješanje različitih kulturnih obrazaca, već mogućnost uspoređivanja ideja, mišljenja, poticanja na razmišljanje o razlikama etničke, religiozne, kognitivne, seksualne i svake druge prirode. Interkulturalizam također znači i pružanje mogućnosti suočavanja, komunikacije, razmijene vrijednosti i međusobnog upoznavanja različitosti, odnosno dijalog između tih kultura u kojemu su prisutni susret, prožimanje, međusobno uvažavanje i bogaćenje različitih kultura bez obzira na etničku

veličinu njezinih nositelja (Ninčević, 2009). Rezultati su pokazali da su studenti spremni da prihvataju studente drugih kultura, pozitivno reaguju na kulturne razlike i iskazuju poštovanje prema istim, dok se manji broj studenata nije složio sa navedenim tvrdnjama i nije spreman prihvatiti studente pripadnike drugih kultura.

Druga faza etnorelativizma jeste prilagodba. Prilagodba bi podrazumijevala prilagođavanje na stavove i uvjerenja osoba koje dolaze iz druge kulture. U skladu sa tim ispitali smo stavove studenata koje su povezane sa ovom fazom. Stavove smo propitali tvrdnjama 5, 11, 17, 25, 28, 29. Odgovore koji su dobijeni možete pogledati u grafikonu ispod.

Grafikon broj 13. Prilagodba

Tvrdnja 5: *Mogu biti onoliko društven/a koliko želim kad sam u interakciji s studentima iz različitih kultura.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 2 ispitanika su odgovorila u potpunosti se ne slažem, 1 ispitanik je odgovorio ne slažem se, 15 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 29 ispitanika slažem se i 73 ispitanika u potpunosti se slažem.

Tvrdnja 11: *Osjećam se samopouzdan/a u interakciji s studentima iz različitih kultura.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 3 ispitanika su odgovorila u potpunosti se ne slažem, ni jedan ispitanik nije odgovorio da sa ne slažem se, 21 ispitanik niti se slažem niti se ne slažem, 32 ispitanika slažem se i 64 ispitanika su odgovorila u potpunosti se slažem.

Tvrđnja 17: *Često pozitivno reagiram u interakciji s studentima koji dolaze iz druge kulture.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 1 ispitanik je odgovorio u potpunosti se ne slažem, ni jedan ispitanik nije odgovorio ne slažem se, 11 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 31 ispitanik slažem se i 77 ispitanika je odgovorilo u potpunosti se slažem.

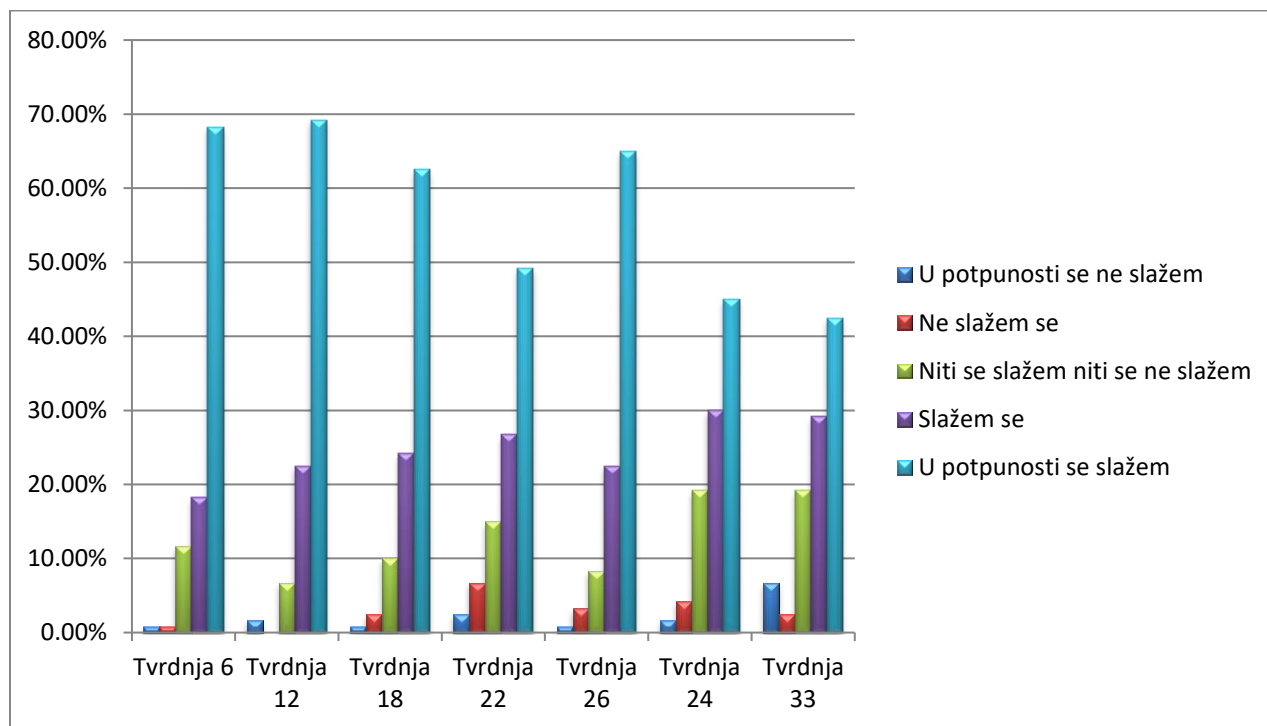
Tvrđnja 25: *Pokušavam naučiti što više o studentima iz drugih kultura, tako da možem zajedno raditi u sklopu fakultetskih aktivnosti i družiti se međusobno.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 2 ispitanika su odgovorila u potpunosti se ne slažem, 1 ispitanik ne slažem se, 15 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 30 ispitanika slažem se 72 ispitanika u potpunosti se slažem.

Tvrđnja 28: *Imam dvije ili više kulturalne smjernice i smatram pozitivnim kulturalnu različitost.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 2 ispitanika su odgovorila u potpunosti se ne slažem, 1 ispitanik ne slažem se, 17 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 33 ispitanika slažem se i 67 ispitanika je odgovorilo u potpunosti se slažem.

Tvrđnja 29: *U interakciji s studentima pripadnicima drugih kultura nastojim doznati što više informacija o njihovoj kulturi.* Za ovu tvrdnju su dobijeni sljedeći odgovori: 3 ispitanik su odgovorila u potpunosti se ne slažem, 1 ispitanik ne slažem se, 10 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 31 ispitanika slažem se i 75 ispitanika je odgovorilo u potpunosti se slažem.

Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da su se studenti većinom složili sa navedenim tvrdnjama, što nam ukazuje na to da su studenti većinom spremni ne samo da prihvate pripadnike drugih kultura već i da nastoje upoznati njihovu kulturu, jezik. Manji broj studenata se nije složio sa navedenim tvrdnjama.

Posljednja faza etnorelativizma jeste spajanje i ona bi podrazumijevala uvođenje određenih kulturnih obrazaca u vlastiti pogled na svijet i prihvatanje identiteta koji se ne temelji na sam jednoj kulturi. Tvrđnje koje se odnose na ovu fazu jesu 12, 18, 22, 24, 26, 34 a dobijeni odgovori su prikazani na grafikonu ispod.

Grafikon broj. 14 Spajanje

Tvrdnja 6: *Otvoren/a sam spram studenata iz različitih kultura.* Za ovu tvrdnju dobijeni su sljedeći odgovori: 1 ispitanik je odgovorio u potpunosti se ne slažem, 1 ispitanik je odgovorio ne slažem se, 14 ispitanika je odgovorilo niti se slažem niti se ne slažem, 22 ispitanika slažem se i 82 ispitanika je odgovorilo u potpunosti se slažem.

Tvrdnja 12: *U interakciji s studentima koji dolaze iz različitih kultura često pokazujem razumijevanje putem verbalne i neverbalne komunikacije.* Za ovu tvrdnju dobijeni su sljedeći odgovori: 2 ispitanika je odgovorilo u potpunosti se ne slažem, ni jedan ispitanik nije odgovorio sa ne slažem se, 8 ispitanika je odgovorilo niti se slažem niti se ne slažem, 27 ispitanika je odgovorilo slažem se a 83 ispitanika u potpunosti se slažem.

Tvrdnja 18: *Imam znanja o najmanje jednoj kulturi izvan moje matične kulture I to znanje uključujem u svoj lični I profesionalni razvoj.* Za ovu tvrdnju dobijeni su sljedeći odgovori: 1 ispitanik je odgovorio u potpunosti se ne slažem, 3 ispitanika ne slažem se, 12 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 20 ispitanika je odgovorilo slažem se a 75 ispitanika je odgovorilo u potpunosti se slažem.

Tvrđnja 22: *Dodao/la sam svojim kulturnim vještinama nove verbalnu I neverbalne komunikacijske vještine stečen iz drugih kultura.* Za ovu tvrdnju dobijeni su sljedeći odgovori: 3 ispitanika su odgovorila u potpunosti se ne slažem, 8 ispitanika je odgovorilo ne slažem se, 18 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 32 ispitanika je odgovorilo slažem se a 59 ispitanika je odgovorilo da se u potpunosti slaže sa navedenm tvrdnjom.

Tvrđnja 26: *Imam sposobnst staviti se u "tuđe cipele", odnosno suosjećam sa drugima i razumijem.* Za ovu tvrdnju dobijeni su sljedeći odgovori: 1 ispitanik je odgovorio u potpunosti se ne slažem, 4 ispitanika ne slažem se, 10 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 27 ispitanika slažem se i 78 ispitanika se u potpunosti slaže sa navedenom tvrdnjom.

Tvrđnja 24: *Mogu djelovati kao kulturni posrednik I biti veza između ljudi iz različitih kultura.* Za ovu tvrdnju dobijeni su sljedeći odgovori: 2 ispitanika su odgovorila u potpunosti se ne slažem, 5 ispitanika ne slažem se, 23 ispitanika niti se slažem niti se ne slažem, 36 ispitanika slažem se i 54 ispitanika je odgovorilo da se u potpunosti slaže sa navedenom tvrdnjom..

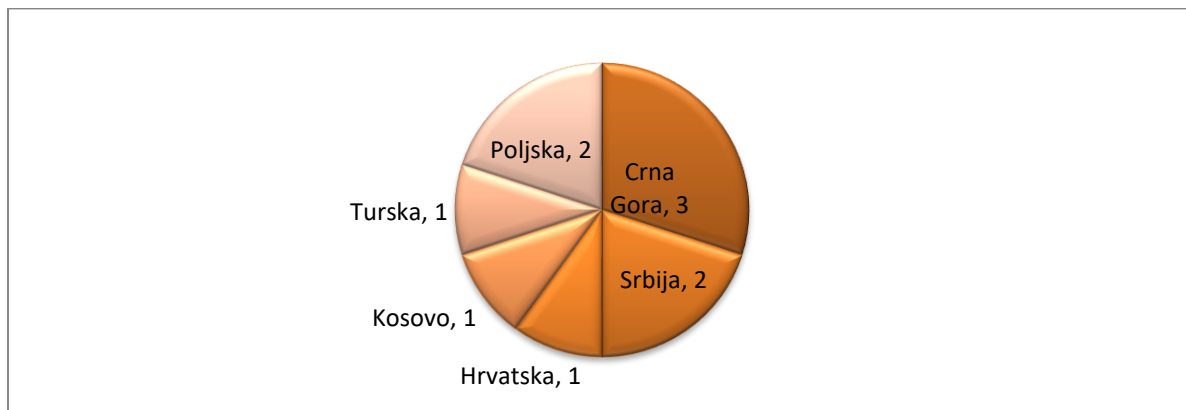
Tvrđnja 33: *Spreman sam ponuditi smještaj studentu/kolegi koji je iz druge kulture.* Za ovu tvrdnju dobijeni su sljedeći odgovori: 8 ispitanika se u potpunosti ne slažu, 3 ispitanika su odgovorila ne slažem se, 23 ispitanika niti se slažem niti ne slažem, 35 ispitanika slažem se a 51 je odgovorilo u potpunosti se slažem sa navedenom tvrdnjom.

Dobijeni rezultati dovode do zaključka da je većina studenti interkulturalno osvješćena, da mogu djelovati kao kulturni posrednici, otvoreni su prema pripadnicima drugih kultura a i sami imaju znanja iz barem jedne kulture koje im može biti korisno u daljem životu i radu. Studenti su se većinom izjasnili da imaju razvijenu empatiju i da bi bili spremni pomoći kolegama koji su pripadnici drugih kultura. Manji broj studenata nije se složio sa navedenim tvrdnjama i nije spreman u potpunosti prihvatiti pripadnike drugih kultura.

Na osnovu dobijenih rezultata drugog dijela anketnog upitnika koji se sastojao od niza tvrdnji povezanih sa razinama etnocentrizma i etnorelativizma možemo uvidjeti da su većina studenata interkulturalno osviješćeni, spremni da prihvate pripadnike drugih kultura bez predrasuda i stereotipa, da su otvoreni spram pripadnika drugih kultura spremni pomoći i živjeti u zajednici u kojoj nisu samo pripadnici njihove kulture.

7.4 Stavovi studenata manjinskih skupina o odnosu dominantne skupine studenata prema njima

U istraživanju smo pošli od zadatka koji se odnosi se na propitivanje mišljenja studenata pripadnika manjinskih kultura o tome da li postoji socijalna distance od strane studenata dominantne skupine u odnosu prema njima kao i da li student manjinskih kultura pod utjecajem dominantne skupine studenata nastoje mjenjati sebe kako bi bili prihvaćeni u zajedničkim aktivnostima. Ispitano je ukupno 10 studenata koji potiču iz različitih država. U istraživanju su učestvovali studenti iz Crne Gore, Srbije, Hrvatske, Kosova, Turske i Poljske. Ispitani su stavovi studenata koji su trenutno u procesu razmjene studenata na Filozofskom fakultetu kao i oni koji su prošli proces razmijene i čije iskustvo nam je značajno kako bi prikupili što više različitih stavova, kao i studenti koji redovno studiraju na Filozofskom fakultetu.

Grafikon broj 15.

Studenti su odgovarali na 12 pitanja otvorenog i poluotvorenog tipa koji su činili protokol intervjua. Prvi dio pitanja jesu opća pitanja koja se tiču njihovog porijekla, koliko dugo borave u Sarajevu i na kojem odsjeku studiraju. Dok se drugi dio pitanja veže za razine etnocentrizma i etnorelativizma, s najmjerom propitivanja stavova studenata manjinske skupine o interkulturalnoj osjetljivosti na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. U nastavku slijedi analiza dobijenih odgovora.

Na pitanje: „Koja ste studijska grupa i odakle dolazite?“ Studenti koji su bili dio istraživanja studirali su na odsjecima:

Odsjek:	Broj studenata:
Odsjek za anglistiku	1
Odsjek za anglistiku i Odsjek za filozofiju	1
Odsjek za orijentalnu filologiju	2
Odsjek za bosanski, srpski i hrvatski jezik	1
Odsjek za komparativnu književnost i bibliotekarstvo	1
Odsjek za pedagogiju	4

Tabela broj 2: Koja ste studijska grupa i odakle dolazite?

Na pitanje: Koliko dugo već borave u Sarajevu studenti su navodili različite odgovore ali su to uglavnom periodi od početka studija, jedino su studentice koje su bile na razmjeni na Filozofskom fakultetu ili su još uvijek tu najduže boravile pola godine, dok je kolega sa Kosova u Sarajevu već osam godina.

Sljedeće pitanje je: „Da li ste upoznati sa značenjem termina interkulturalne osjetljivosti?“ Ako jeste prema Vašem mišljenju šta bi podrazumijevao termin interkulturalne osjetljivosti?

Svi ispitanici su bili upoznati sa značenjem termina interkulturalne osjetljivosti i samim ti su nastojali dati svoje definicije ovog termina. Većina ispitanih studenata termin interkulturalne osjetljivosti vezao je za prihvatanje, poštivanje različitosti. Neki studenti smatraju da je interkulturalna osjetljivost prihvatanje određenog pojedinca koji dolazi iz druge zemlje, kulture. Dva opširnija objašnjenja termina interkulturalne osjetljivosti dale su studentice iz Poljske koje su navele da:

- Studentica NN: *Interkulturalnu osjetljivost razumijem kao da vidim i poštujem razlike koje postoje među predstavnicima različitih kultura, a koje se susreću u nekom određenom društvu. Kroz interkulturalnu osjetljivost znam kako mogu živjeti i družiti se sa ljudima koji su nosioci tih kultura.*

- Studentica NN: *Prihvatanje razlika između kultura kao objektivne činjenice koje nisu ni dobre ni loše, razumijevanje za sve koji su drugačiji, želja za upoznavanjem drugih kultura da bi zahvaljujući tome bilo moguće da ne uvrijedim nekoga ni slučajno.*

Poricanje jeste prva faza etnocentrizma u kojoj vlada mišljenje kako bi za cjelokupno društvo bilo bolje da se kulturološki različite skupine drže svaka za sebe. Kakvi su stavovi studenata pripadnika manjinskih skupina na ova pitanja prikazat ćemo u nastavku. Pitanja koja se vezuju za prvu fazu etnocentrizma poricanje jesu: Da li imate jezičke barijere u komunikaciji sa studentima pripadnicima dominantne skupine?, Da li ste nekada nastojali mijenjati sebe kako bi bili prihvaćeni od strane dominantne skupine studenata?

Na pitanje: „Da li imate jezičke barijere u komunikaciji sa studentima pripadnicima dominantne skupine?“ Od ukupnog broja intervjuisanih studenata njih sedam je reklo da nema jezičke barijere u komunikaciji sa studentima dominantne skupine, dok je njih troje izjavilo da ima jezičke barijere u komunikaciji sa studentima pripadnicima dominantne skupine. Većina studenata je navela da nakon određenog perioda koliko borave u Sarajevu više nemaju jezičke barijere dok neki smatraju da ih nisu nikad ni imali. Imamo i studente koji su naveli da imaju jezičke barijere u komunikaciji sa studentima pripadnicima dominantne skupine.

Na pitanje: „Da li ste nekada nastojali mijenjati sebe kako bi bili prihvaćeni od strane dominantne skupine studenata?“

Većina studenata je odgovorila da se ne bi mijenjala kako bi bila prihvaćena od strane studenata dominantne skupine studenata, dok je 4 ispitanika izjavilo da se nastojalo mijenjati kako bi bili prihvaćeni od strane studenata dominantne skupine. Neki studenti koji su sebe mijenjali da bi bili prihvaćeni navodili su razloge i načine na koje su mijenjali sebe:

- Student NN: *Da, nekada bih se svjesno natjerao da “odglumim” sarajliju i bio sam uspješan u tome ali bih za svega par minuta moje kolegice zahtijevale da se vratim na prvobitan svoj akcent i govor koji je kod svih njih izazivao samo prijatan smijeh i ugodu.*
- Student NN: *Promijenio sam svoj način govora, sada umjesto ekavice pričam ijekavicu.*

Pitanja koja se vežu za drugu fazu etnocentrizma odbranu jesu: Da li smatrate da ste dobro prihvaćeni od strane pripadnika dominantne skupine studenata?, Da li ste nekada imali poteškoća prilikom stupanja u komunikaciju sa pripadnicima dominantne skupine studenata, ako jeste možete li navesti o kojim poteškoćama je riječ?

U ovoj fazi općenito vlada mišljenje da ljudi iz drugih kultura nisu toliko otvoreni kao ljudi iz naše vlastite kulture. A kako su studenti manjinske skupine odgovorili na ovo pitanje prikazat ćemo u nastavku.

Na pitanje: „Da li smatrate da ste dobro prihvaćeni od strane pripadnika dominantne skupine studenata?“ Od ukupnog broja intervjuisanih studenata njih osam je odgovorilo da smatra da su prihvaćeni od strane dominantne skupine studenata dok njih dvoje smatra da nisu dobro prihvaćeni od strane dominantne skupine studenata a kao razlog tome navode:

- Studentica NN: *Nažalost ne smatram, iz razloga jer sam strankinja i pošto nikog ne razumijem i niko mene ne razumije čini mi se i da me ne žele.*
- Studentica NN: *Nisam prihvaćena, često su prozivke za akcenat, uzrok je i rat, moguće da je i razlog taj država iz koje dolazim.*

Na pitanje: „Da li ste nekada imali poteškoća prilikom stupanja u komunikaciju sa pripadnicima dominantne skupine studenata, ako jeste možete li navesti o kojim poteškoćama je riječ?“

Većina intervjuisanih studenata je odgovorila da je prilikom stupanja u komunikaciju sa pripadnicima dominantne skupine nailazila na određene poteškoće. Neki studenti su kao razloge navodili da su studenti prve godine manje otvoreni prema studentima pripadnicima drugih kultura nego studenti drugih godina. Pojedini studenti su imali strah od toga kako će zvučati dominantnoj skupini studenata dok budu govorili i to bi u njima stvaralo grč. Neki studenti su dobijali pitanja zašto su došli u Sarajevo, zar u njihovoj državi nema fakultet i zašto se ne vrate u svoju državu. Ovakve teze potvrđuje i sljedeći odgovor:

- Studentica NN: *Iako sam počela učiti bosanski jezik, od početka studija ni s kim nisam mogla razgovarati jer niko ne zna moj jezik nit ja znam bosanski jezik. Nikoga nisam razumjela kada su mi se obraćali. Najveća poteškoća mi je bilo to da kada sam trebala*

uraditi neki zadatak niko mi to nije mogao objasniti baš iz tog razloga jer se nismo sporazumijevali.

Iako imamo primjere određenih poteškoća sa kojima su se studenti susretali, neki studenti su te poteškoće zanemarivali navodili kao sitnice, a neki su smatrali da nisu imali nikakvih poteškoća u komunikaciji sa studentima pripadnicima dominantne skupine.

- Student NN: *Nikada. Od samog početka pa sve do kraja bio sam prepoznatljiv po specifičnom načinu govora, akcentu i dijalektu koji je svima čak šta više bio zanimljiv i simpatičan. Tako da sam jako dobro i slobodno govorio svojim jezikom prilikom svog izlaganja na fakultetu (prezentacije i slično).*

Minimiziranje je faza u kojoj mi svjesno prihvatamo kulturološke razlike i nastojimo iste razlike ne smatrati negativnim. Kako student manjinske skupine odgovorili na ova pitanja vidjet ćemo u nastavku. Pitanja koja se odnose na treću fazu etnocentrizma tj. minimiziranje jesu: Smatrate li bitnim da budete u dobrim odnosima sa studentima pripadnicima dominantne skupine?, Da li izbjegavate situacije u kojima morate da se dogovarate sa studentima pripadnicima dominantne skupine?

Na pitanje: „Smatrate li bitnim da budete u dobrim odnosima sa studentima pripadnicima dominantne skupine?“ Od ukupnog broja intervjuisanih studenata samo jedna student je smatrao da nije bitno biti u dobrim odnosima sa studentima pripadnicima dominantne skupine dok je ostatak smatrao bitnim da bude u dobrim odnosima sa pripadnicima dominantne skupine studenata. Kao razlog su navodili da je poželjno biti u dobrim odnosima sa studentima pripadnicima dominantne skupine kako bi jedni drugima bili podrška i pomagali se međusobno. Drugi pak smatraju da je bitno ali ne po svaku cijenu, bitno je zbog organizacije studija, dobijanja određenih informacija o kolokvijima, datumima otkazanih nastava koje kako oni smatraju imaju studenti pripadnici dominantne skupine.

Na pitanje: „Da li izbjegavate situacije u kojima morate da se dogovarate sa studentima pripadnicima dominantne skupine?“ Od ukupnog broja intervjuisanih studenata, jedan student je naveo da izbjegava situacije u kojima se mora dogovarati sa studentima pripadnicima

dominantne skupine, dok je ostatak studenata naveo da ne izbjegava takve situacije kao i da smatraju da se uvijek može postići dogovor sa svima kao i da je nemoguće ignorirati toliki broj studenata obzirom da su na svojim odsjecima manjina.

Prihvatanje jeste faza u kojoj vlada mišljenje da ljudi iz drugih kultura ne moraju imati iste vrijednosti kao ljudi iz vlastite kulture. Nastoje se mjenjati oblici ponašanja kada se dolazi u doticaj i kontakt sa ljudima iz drugih kultura. Prihvataju se različitosti. Kako su studenti pripadnici manjinskih skupina odgovorili na ova pitanja možemo pogledati u nastavku.

Pitanja koja se vežu za razinu prihvatanja jesu: Da li prihvatate mišljenja studenata pripadnika dominantne skupine?, Smatrate li da možete slobodno provoditi svoje običaje i tradiciju a da pri tome ne doživite neki vid neprijatnosti?, Prema Vašem mišljenju da li je interkulturalna osjetljivost zastupljena na Filozofskom fakultetu od strane studenata pripadnika dominantne skupine?

Na pitanje: „Da li prihvatate mišljenja studenata pripadnika dominantne skupine?“ Većina intervjuisanih studenata prihvata mišljenje dominantne skupine dok su dva studenta iznijela da ne prihvataju mišljenje studenata dominantne skupine. Studenti koji ne prihvaćaju mišljenje studenata dominantne skupine smatraju da svako mišljenje može da se podvrgne diskusiji i razmijeni i ako određeno mišljenje dolazi od pripadnika dominantne skupine to ne znači da odmah trebaju prihvatiti mišljenje.

Na pitanje: „Smatrate li da možete slobodno provoditi svoje običaje i tradiciju a da pri tome ne doživite neki vid neprijatnosti?“ Većina studenata smatra da može slobodno provoditi svoje običaje i tradiciju a da pri tome ne dožive neki vid neprijatnosti dok njih dvoje smatraju da ne mogu slobodno provoditi svoje običaje i tradiciju a da pri tome ne dožive neki vid neprijatnosti.

Na pitanje: „Prema Vašem mišljenju da li je interkulturalna osjetljivost zastupljena na Filozofskom fakultetu od strane studenata pripadnika dominantne skupine?“ Većina studenata je mišljenja da je interkulturalna osjetljivost zastupljena na Filozofskom fakultetu od strane studenata pripadnika dominantne skupine, dok njih dvoje smatraju da interkulturalna osjetljivost nije zastupljena na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu.

Na osnovu dobijenih odgovora možemo zaključiti da od ukupnog broja studenata koji su intervjuisani njih osam je spremno da prihvati mišljenja studenata dominantne skupine, kao i da mogu slobodno provoditi svoje običaje i tradiciju, također studenti smatraju i da je interkulturalna osjetljivost zastupljena na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Dva studenta nisu se složila da mogu slobodno provoditi svoje običaje i tradiciju kao i da ne prihvataju mišljenja dominantne skupine. Prema njihovom mišljenju interkulturalna osjetljivost nije zastupljena na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu.

VIII DISKUSIJA

Analizom dobijenih rezultata imali smo uvid u to kakvi su stavovi i mišljenja studenata većinske i manjinske skupine o interkulturalnoj osjetljivosti. Anketom smo nastojali prikupiti podatke od studenata koji studiraju na različitim odsjecima na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Anketni upitnik obuhvatio je uzorak od 120 ispitanika koji su studenti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Studenti sa odsjeka za pedagogiju čine najveći broj ispitanika koji su odgovorili na anketni upitnik. Drugi dio istraživanja odnosio se na propitivanje mišljenja studenata pripadnika manjinskih kultura o tome da li postoji socijalna distance od strane studenata dominantne skupine u odnosu prema njima kao i da li student manjinskih kultura pod utjecajem dominantne skupine studenata nastoje mjenjati sebe kako bi bili prihvaćeni u zajedničkim aktivnostima. Ispitano je ukupno 10 studenata koji potiču iz različitih država. Prvi zadatak je bio ispitati i utvrditi koliko su studenti upoznati sa terminom interkulturalne osjetljivosti. Na osnovu dobijenih odgovora utvrđeno je da su studenti pripadnici dominantne skupine kao i studenti manjinske skupine većinom upoznati sa značenjem termina interkulturalne osjetljivosti, ono što je bilo zanimljivo jeste da su studenti koji ne studiraju pedagogiju pružili zaista korektne definicije interkulturalne osjetljivosti. Drugi zadatak istraživanja bio je ispitati i utvrditi koliko su studenti kroz sam proces obrazovanja imali mogućnost da stječu interkulturalne kompetencije. Većina studenata je kroz sam odnos sa studentima pripadnicima manjinskih kultura stekla interkulturalne vještine, kroz poštivanje, razumijevanje i prihvatanje, dok je drugi dio studenata kroz pohađanja kolegija interkulturalni odgoj sticala znanja o značaju interkulturalne osjetljivosti i važnosti interkulturalnog obrazovanja. Treći zadatak bio je ispitati i

utvrditi smatraju li studenti manjinskih kultura da postoji socijalna distanca od strane studenata dominantne skupine u odnosu prema njima. Pitanjima koja su se odnosila na fazu odbrane dovela su do toga da smo dobili odgovore od studenata manjinske skupine kojim je utvrđeno da studenti pripadnici manjinske skupine smatraju da su dobro prihvaćeni od strane studenata dominantne skupine, ali nikako ne smijemo zanemariti ni dva studenta koja smatraju da nisu dobro prihvaćena od strane dominantne skupine studenata, kao i to da je većina studenata imala određene poteškoće u komunikaciji sa studentima dominantne skupine. Četvrti zadatak istraživanja bio je ispitati i utvrditi da li studenti dominantne skupine teže provoditi vrijeme samo sa onima koji su pripadnici njihove kulture. Čitavim nizom tvrdnji povezanih sa fazama etnocentrizma utvrđeno je da studenti pripadnici dominantne skupine ne teže boraviti samo sa pripadnicima svoje kulture, već da su veoma otvoreni i spremni prihvatiti studente pripadnike manjinskih skupina. Peti zadatak istraživanje jeste ispitati i utvrditi da li studenti manjinskih kultura pod utjecjem dominantne kulture nastoje mijenjati sebe kako bi bili prihvaćeni u zajedničkim aktivnostima. Pitanje koje je izazivalo različite reakcije kod studenata manjinske kulture jeste pitanje koje se odnosi na prvu fazu etnocentrizma tj. fazu poricanja. Većina studenata pripadnika manjinske skupine je odgovorila da se ne bi mjenjala kako bi bila prihvaćena od strane studenata dominantne skupine studenata, dok je četiri ispitanika izjavilo da se nastojalo mijenjati kako bi bili prihvaćeni od strane studenata dominantne skupine. Iako većina studenata ne bi mjenjala sebe kako bi bila prihvaćena ne smijemo zanemariti ni studente koji su nastojali mijenjati sebe, svoj način govora kako bi bili prihvaćeni od strane dominantne skupine. I na kraju peti zadatak istraživanja bio je ispitati i utvrditi da li su studenti dominantne skupine spremni aktivno sudjelovati u svim oblicima rada sa studentima manjinskih kultura. Nizom tvrdnji koje se odnose na faze etnocentrizma i etnorelativizma, utvrđeno je da su studenti dominantne skupine na Filozofskom fakultetu u Sarajevu spremni aktivno sudjelovati u svim oblicima rada sa studentim manjinskih kultura kao i da su studenti prema dobijenim rezultatima izuzetno interkulturalno osvješćeni bez obzira na to da dio studenata nije slušao kolegij interkulturni odgoj tokom svog studija i nije upoznat sa interkulturalnim kompetencijama. Da je interkulturalna osjetljivost prisutna na Filozofskom fakultetu smatraju i studenti manjinske kulture, dok manji dio njih smatra da bi se na pitanju interkulturalne osjetljivosti moralo još raditi.

IX ZAKLJUČAK I PREPORUKE

U ovom radu govorilo se o značaju interkulturalne osjetljivosti značajne za suživot. Kao što smo i naveli u samom radu interkulturalna osjetljivost jeste sposobnost uočavanja i prepoznavanja različitih pogleda na svijet, koja nam omogućuje prihvaćanje i priznavanje ne samo vlastitih kulturnih vrijednosti, već i vrijednosti kulturno drukčijih osoba. Prema ljudima iz drugih kultura koji imaju vjerovanja i načine života različite od naših, možemo reagirati negativno s predrasudama, sumnjom i netolerantnošću ili možemo zauzeti jedan od brojnih pozitivnijih stavova možemo pokazati stavove tolerancije, što znači da prihvatamo pravo drugih da se ponašaju različito od nas čak i ako se ne slažemo s njima; možemo pokazati poštovanje prema njima, što znači da vidimo vrijednost i pozitivne elemente u njihovim vjerovanjima i praksama čak i kada ih ne dijelimo; te se možemo angažirati u interkulturalnom dijalogu s ljudima različitih kultura, razmjenjivati poglede i biti otvoreni da promijenimo neke naše ideje u svjetlu novih značenja koja smo naučili od njih. Iz tog razloga smo ovim radom nastojali ispitati i utvrditi kakvi su stavovi studenata Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu prema pripadnicima manjinskih kultura.

Rad je sastavljen od četiri djela. U prvom djelu smo definisali pojmove vezane za interkulturalnu osjetljivosti, potom smo objasnili šta sve podrazumijevamo pod pojmom kulture kao i da li je kultura mjesto spajanja ili razdvajanja. Zatim smo objasnili značaj multikulturalizma, multikulturalnog obrazovanja, interkulturalizma, interkulturalnog obrazovanja. Prikazan je značaj interkulturalne osjetljivosti, prikazane su i definicije interkulturalne osjetljivosti od strane mnogih autora i Bennetov stadijum razvoja interkulturalne osjetljivosti. Osvrnuli smo se i na odnos većinske i manjinske populacije kao i zakonske okvire međunarodne i domaće koji se zalažu i siguraju prava pripadnika manjina. Nakon teorijskog dijela slijedi metodološki dio koji predstavlja korake koje smo slijedili kako bi sproveli istraživanje. U istraživanju je učestvovalo 130 studenata koji su odgovorili na anketni upitnik i intervju. Potom slijedi interpretacija dobijenih rezultata koja je podijeljena na anлізу rezultata dobijenih anketnim upitnikom i anлізу odgovora dobijenih intervjuiranjem studenata manjinske skupine. Rezultati su pokazali da je većina studenata bez obzira na kolegij koji pohađa upoznata

sa značenjem termina interkulturalne osjetljivosti, da su interkulturalno osviješćeni, spremni da prihvate, razumiju studente pripadnike manjinskih skupina. Studenti pripadnici manjinskih skupina su većinom dijelili mišljenje da u odnosu sa kolegama pripadnicima dominantne skupine nemaju poteškoća i da smatraju da su dobro prihvaćeni od strane studenata dominantne skupine. Ono što je značajno jeste da su se većinom i studenti pripadnici dominantne skupine kao i studenti pripadnici manjinske skupine složili u tome da je na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu interkulturalna osjetljivost zastupljena.

S ciljem daljeg promicanja i isticanja značaja interkulturalne osjetljivosti nudimo određene preporuke:

- Ključne institucije kao što su ministarstvo prosvjete, ministarstvo kulture, ministarstvo zaduženo za ljudska i manjinska prava, trebaju zajednički dačine napore svako u svojoj domeni, koristeći pri tome maksimalno sredstva masovnih medija kao javnog servisa svih građana, da se u zemlji stvori povoljna atmosfera i odgovarajuća senzibilizacija da se interkulturalizam razumijeva i prihvaća kao najviši civilizacijski standard, kao bogatstvo raznolikosti, a ne kao izvor ugroženosti, nestabilnosti i opasnosti.
- Postojanje podsustava za obrazovanje na jezicima manjina – dakle, jedna uređena multikulturalna stvarnost, kao pretpostavka obrazovanja za interkulturalnost.
- Nužno je insistirati i osiguravati nastavnicima, profesorima i drugom školskom i fakultetskom osoblju pohađanje stručnog usavršavanja o interkulturalnom učenju.
- Uvođenje interkulturalnog odgoja i obrazovanja kao zvaničnog kolegija na svim odsjecima, kako bi svi studenti mogli stjecati interkulturalne kompetencije i znanja.
- Potrebno je omogućiti studentima pripadnicima nacionalnih manjina, da u domenu obrazovanja osiguramoda obavezni opšti nastavni program uključi nastavu iz predmeta njihove istorije, kulture i tradicije. Podsticanje pripadnika dominantne skupine studenata

da uče jezike nacionalnih manjina koje studiraju na njihovom fakultetu doprinosi jačanju tolerancije i multikulturalnosti.

- Studenti pripadnici dominantne skupine kroz različite prezentacije i radionice koje se odnose na prava manjina, na značaj poštivanja i prihvatanja različitosti, mogu pomoći razvoju svijesti kod drugih studenata o važnosti interkulturalne osjetljivosti i zajedništva.

LITERATURA:

1. Aksentijević, Z. (2009). Ne prelazi ulicom bez traga- ka interkulturalnosti, Beograd.
2. Benjak, M., Požgaj-Hadžić, P. (2005). Bez predrasuda i stereotipa, Rijeka, Izdavački centar Rijeka.
3. Brander, P. I dr. (2005). Obavezni priručnik "Svi različiti, svi jednaki": ideje, sredstva, metode i aktivnosti za neformalno interkulturalno obrazovanje sa mladima i odraslima, Centar za građansko obrazovanje, Podgorica.
4. Bratulović, M., Kušević, B. (2016). Što je interkulturalno obrazovanje? Priručnik za nastavnike I druge znatiželjnike, Centar za mirovne studije, Zagreb.
5. Brajković, S. (2014). Vidiš li me? Vodič za primjenu multikulturalnog obrazovanja u osnovnim školama, Program Ujedinjenih naroda za razvoj u Hrvatskoj i Pučko otvoreno učilište „Korak po Korak“. Zagreb.
6. Bilić-Štefan, M. (2006). Uključivanje interkulturalne komunikacijske kompetencije u poučavanje stranih jezika. *Odgojne znanosti*. 8(1), 279-288. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/26201> pristupljeno 9.7.2016.
7. Čačić-Kumpes, J. (2005). Etničke Manjine: elementi definiranja i hijerarhizacija prava na razliku. Institut za migracije i narodnosti, Zagreb.
8. Đuliman, E., Hajrath, L. (2007). Gradimo mostove a ne zidove, Helsinški komitet u BiH, Sarajevo.
9. Gošević, R., Mrše, S., Jerotijević, M., Petrović, D., Tomić, V. (2007). Vodič za unapređenje interkulturalnog obrazovanja, Fond za otvoreno društvo, Beograd.
10. Grupa autora. (2005). T- Kit: Interkulturalno učenje, Beograd.
11. Hrvatić, N. (2007). Interkulturalna pedagogija, nove paradigme, Školska knjiga, Zagreb.
12. Hrvatić, N., Bedeković, V., (2012). Interkulturalne kompetencije pedagoga, Bilateralni naučni kolokvijum Interkulturalni odnosi i obrazovanje na manjinskim jezicima: Hrvatska-Srbija, Novi Sad, 17.–20. svibnja 2012.
13. Jelačić, S. (2011). Specifnosti i značaj interkulturalnog obrazovanja u savremenim društvima, *Norma*, vol 16, br 1.

14. Jevtić, B. (2012) Jačanje socijalnih kompetencija unutar interkulturalnih vršnjačkih grupa, Filozofski fakultet Niš.
15. Joksimović, A. (2012). Priručnik za interkulturalno učenje kroz dramu, Bazaart, Beograd.
16. Kovačević, D. (2006). Međunarodni sistem zaštite prava manjina. Centar za Istraživanje etniciteta, Beograd
17. Miljević, M. I. (2007). Metodologija naučnog rada. Filozofski fakultet Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Pale.
18. Mrše, S. at all (2007). Interkulturalno obrazovanje i razumijevanje- bazični priručnik, Grupa MOST, Beograd.
19. Mužić, V. (1977). Metodologija pedagoškog istraživanja. Sarajevo: Igkro Svjetlost-Oour, Zavod za udžbenike.
20. Mužić, V. (1999). Uvod u metodoogiju istaživanja odgoja i obrazovanja. Educa, Zagreb.
21. Ninčević, M. (2009). Interkulturalizam u odgoju i obrazovanju: Drugi kao polazište. Nova prisutnost : časopis za intelektualna i duhovna pitanja. 7(1), 59-83. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/38800> pristupljeno 21.6.2016.
22. Novosel, I. (2014). Pregled međunarodnih instrumenata i normi za zaštitu jezičnih prava nacionalnih. Inicijativa mladih za ljudska prava, Zagreb
23. Ogbu, J. G. (1989). Pedagoška antropologija. Školske novine, Zagreb.
24. Piršl, E. (2007). Interkulturalna osjetljivost kao dio pedagoške kompetencije, U: V. Previšić, N.N. obrazovanju i društvu znanja, Hrvatsko pedagojsko društvo, Zagreb.
25. Piršl, E. i dr. (2016). Vodič za interkulturalno učenje. Biblioteka Nova škola. Zagreb.
26. Posavec, K., Sablić, M. (2012) PEDAGOGIJA I KULTURA Zbornik radova Interkulturalna pedagogija: prema novim razvojjima znanosti o odgoju Drugi kongres pedagoga Hrvatske Opatija.
27. Suzić, N. (2005). Pedagogija za XXI vijek, Banja Luka: TT-Centar.
28. Strateška platform za rješavanje pitanja nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini, 2014.

29. Vranješević, J. i dr. (2006). Za razliku bogatije- priručnik za interkulturalizam, Centar za prava djeteta, Beograd.
30. Vujević, M. (2006). Uvođenje u znanstveni rad u području društvenih znanosti. NAKLADA SLAP. Zagreb

Internet izvori:

1. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, (2014). Strateška platforma za rješavanje pitanja nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini, Preuzeto s: http://www.mhrr.gov.ba/Javni_poziv/NACRT%20-%20STRATEGIJA.pdf

PRILOZI:

Prilog broj 1

Evidencioni list

<i>Interkulturalna osjetljivost studenata prema pripadnicima manjinskih kultura</i>	
Ključni elementi	
Značaj interkulturalne osjetljivosti	
Kultura, multikulturalizam, interkulturalizam	
Multikulturalno obrazovanje, interkulturalno obrazovanje	
Interkulturalna komunikacija	
Benetov razvojni model interkulturalne osjetljivosti dijeli se na dvije faze: Etnocentrizam i etnorelativizam. Etnocentrizam obuhvata sljedeće razine: <ul style="list-style-type: none">• Poricanje: negiranje ili zanemarivanje kulturnih razlika.• Odbrana: prepoznavanje kulturnih razlika ali sa negativnim stajalištem.• Minimiziranje: minimiziranje razlika. Etnorelativizam obuhvata sljedeće razine:	

• Prihvatanje: prihvatanje kulturnih razlika.• Adaptacija: prilagođavanje različitom.• Integracija: integracije ili spajanje različitosti.	

Prilog broj 2

ANKETA

Poštovani,

Molim Vas da popunjavanjem ove ankete sudjelujete u istraživanju koje provodim za završni magistarski rad na studiju Pedagogija. Tema istraživanja je *Interkulturalna osjetljivost studenata prema pripadnicima manjinskih kultura*. Anketa je dobrovoljna i anonimna, molim Vas da pažljivo pročitate pitanje i iskreno na njih odgovorite. Unaprijed zahvalna.

1. Spol (zaokružite odgovor)

1. Ženski

2. Muški

I. Opći podaci

1. Država porijekla:

a) BiH

b) _____

2. Odsjek na kojem studirate:

1. Odsjek za anglistiku

2. Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik

3. Odsjek za filozofiju

4. Odsjek za germanistiku

5. Odsjek za historiju

6. Odsjek za arheologiju

7. Odsjek za historiju umjetnosti
Hercegovine

8. Odsjek za književnost naroda Bosne i
Hercegovine

9. Odsjek za komparativnu književnost i bibliotekarstvo

10. Odsjek za orijentalnu filologiju

11. Odsjek za pedagogiju

12. Odsjek za psihologiju

13. Odsjek za romanistiku

14. Odsjek za slavenske jezike i književnost

15. Odsjek za sociologiju

Program studija po kojem studirate:

- a) jednopredmetni studij
- b) dvopredmetni studij

3. Ciklus studija koji pohađate:

- a) I
- b) II

3. Da li ste tokom dosadašnjeg školovanja upoznati sa terminom Interkulturalna osjetljivost?

- a) Da
- b) Ne

4. Šta bi prema Vašem mišljenju bilo značenje termina Interkulturalne osjeljivosti?

5. Da li ste tokom studija imali priliku da upoznate studente koji potiču iz drugih kultura?

- a) Da
- b) Ne

6. Prilikom Vašeg studiranja jeste li komunicirali s pripadnicima drugih kultura?

- a) Da
- b) Ne

II. Interkulturalna osjetljivost

U nastavku slijedi niz izjava o interkulturalnoj osjetljivosti. Nema ispravnih ili krivih odgovora. Molim odgovarajte brzo na osnovu prvog dojma na način da svoje slaganja ili neslaganje s izjavom označite na skali od 1 do 5 na kojoj 1 znači „U potpunosti se ne slažem“, a 5 znači „U potpunosti se slažem.“

Molim vas da na ljestvici od 1 do 5 procijenite u kojoj se mjeri slažete sa svakom navedenom tvrdnjom (zaokružite odgovor).	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem/ niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
1. Ja zapravo ne primjećujem da postoje kulturne razlike među studentima	1	2	3	4	5
2. Osjećam se najugodnije živeći i radeći u zajednici gdje ljudi izgledaju i ponašaju se kao i ja.	1	2	3	4	5
3. Jasno mi je da postoje razlike među ljudima i kulturama, ali smatram da bi se svi trebali usredotočiti na sličnosti. Jer, svi smo mi ljudi.	1	2	3	4	5

4. Poštujem vrijednosti studenata iz različitih kultura	1	2	3	4	5
5. Mogu biti onoliko društven/a koliko želim kad sam u interakciji s studentima iz različitih kultura.	1	2	3	4	5
6. Otvoren/a sam spram studenata iz različitih kultura.	1	2	3	4	5
7. Brzo se uznemirim kada sam u interakciji s studentima iz različitih kultura	1	2	3	4	5
8. Vjerujem da bi se zemlje u razvoju trebale usmjeriti i razvijati prema socijalnim, ekonomskim i političkim sustavima moje zemlje	1	2	3	4	5

9. Smatram da su sva ljudska bića predmet iste povijesne snage, ekonomskih i političkih zakona te psiholoških načela. Ti principi su nepromjenjivi u svim kulturama.	1	2	3	4	5
10. Poštujem načine na koje se ponašaju studenti iz različitih kultura.	1	2	3	4	5
11. Osjećam se samopouzdan/a u interakciji s studentima iz različitih kultura.	1	2	3	4	5
12. U interakciji s studentima koji dolaze iz različitih kultura često pokazujem razumijevanje putem verbalne i neverbalne komunikacije.	1	2	3	4	5
13. Ja i moje kolege/ice govorimo istim jezikom.	1	2	3	4	5
14. Smatram da su studenti iz drugih kultura	1	2	3	4	5

ograničenih pogleda na svijet.					
15. Vjerujem da je kultura proces. Svatko se uključuje u određenu kulturu.	1	2	3	4	5
16. Pozitivno doživljavam postojanje razlika između mene i mojih kolega studenata Koji dolaze iz različitih kultura.	1	2	3	4	5
17. Često pozitivno reagiram u interakciji s studentima koji dolaze iz druge kulture.	1	2	3	4	5
18. Imam znanja o najmanje jednoj kulturi izvan moje matične kulture I to znanje uključujem u svoj lični I profesionalni razvoj.	1	2	3	4	5
19. Jako mi je teško govoriti pred studentima iz različitih kultura.	1	2	3	4	5

20. Dajem si vremena prije nego li oblikujem mišljenje o studentima koji dolaze iz druge kulture.	1	2	3	4	5
21. Vjerujem da verbalno i neverbalno ponašanje varira od kulture do kulture. To su oblici ponašanja pojedine kulture i svaka od njih je dostojna poštovanja.	1	2	3	4	5
22. Dodao/la sam svojim kulturnim vještinama nove verbalnu I neverbalne komunikacijske vještine stečen iz drugih kultura	1	2	3	4	5
23. Ne sviđa mi se biti u prisustvu studenata iz različitih kultura.	1	2	3	4	5
24. Mogu djelovati kao kulturni posrednik I biti veza između ljudi iz različitih kultura.	1	2	3	4	5
25. Pokušavam naučiti što više o studentima iz drugih kultura, tako da možem zajedno raditi u sklopu fakultetskih aktivnosti i družiti se međusobno	1	2	3	4	5

26. Imam sposobnost staviti se u "tuđe cipele", odnosno suosjećam sa drugima i razumijem ih.	1	2	3	4	5
27. Često se obeshrabrim kada sam s studentima iz različitih kultura.	1	2	3	4	5
28. Imam dvije ili više kulturalne smjernice i smatram pozitivnim kulturalnu različitost.	1	2	3	4	5
29. U interakciji s studentima pripadnicima drugih kultura nastojim doznati što više informacija o njihovoj kulturi.	1	2	3	4	5
30. Cijenim to što su ljudi iz drugih kultura drugačiji od mene.	1	2	3	4	5

31. Ne bih prihvatio/la mišljenja studenata iz različitih kultura.	1	2	3	4	5
32. Izbjegavam situacije koje zahtijevaju interakciju s studentima pripadnicima drugih kultura.	1	2	3	4	5
33. Spreman sam ponuditi smještaj studentu/kolegi koji je iz druge kulture.	1	2	3	4	5
34. Između mene i mojih kolega nema predrasuda koje se tiču našeg kulturnog porijekla.	1	2	3	4	5

Prilog broj 3

PROTOKOL ZA INTERVJU

Ustanova: _____
Ispitivač: _____
Ispitanik: _____
Mjesto: _____
Vrijeme: _____
Datum: _____

Poštovani,

Hvala Vam što ste pristali sudjelovati u intervju i biti dio istraživanja koje provodim za diplomski rad na studiju Pedagogije. Tema koju istražujem je Interkulturalna osjetljivost studenata prema pripadnicima manjinskih kultura.

Protokol za intervju sa studentima manjinskih kultura

1. Koja ste studijska grupa i odakle dolazite?
2. Koliko dugo već boravite u Sarajevu?
3. Da li ste upoznati sa značenjem termina interkulturalne osjetljivosti?
4. Prema Vašem mišljenju šta bi podrazumijevao termin intekulturalne osjetljivosti?
5. Da li smatrate da ste dobro prihvaćeni od strane pripadnika dominantne skupine studenata?
6. Da li ste nekada imali poteškoća prilikom stupanja u komunikaciju sa pripadnicima dominantne skupine studenata, ako jeste možete li navesti o kojim poteškoćama je riječ?

7. Da li imate jezičke barijere u komunikaciji sa studentima pripadnicima dominantne skupine?
8. Da li ste nekada nastojali mijenjati sebe kako bi bili prihvaćeni od strane dominantne skupine studenata?
9. Smatrate li bitnim da budete u dobrim odnosima sa studentima pripadnicima dominantne skupine?
10. Da li izbjegavate situacije u kojima morate da se dogovarate sa studentima pripadnicima dominantne skupine?
11. Da li prihvatate mišljenja studenata pripadnika dominantne skupine?
12. Smatrate li da možete slobodno provoditi svoje običaje i tradiciju a da pri tome ne doživite neki vid neprijatnosti?
13. Prema Vašem mišljenju da li je interkulturalna osjetljivost zastupljena na Filozofskom fakultetu od strane studenata pripadnika dominantne skupine?